

ELIZA KATOLIKOA EUSKAL HERRIAN KONTZILIOAREN ONDOREN

Honako galderari erantzuteko eskatu diegu ondoko artikulugile guztiei:

«Eliza katolikoak Euskal Herrian, azken 30 urte hauetan, Kontzilio ondoren alegia, izan duen eboluzioaz zein da zure iritzia edo balorazioa? Zein alderdi aipatuko zenituzke positiboki eta zein eskas bezala edo negatiboki?»

»Balorazio orokorra egiteaz gain zenbait puntu zehazkiago aipatzea eskertuko genizuke.

»Ohar gisa izan kontuan Eliza (katolikoa) bere osoan hartzen dugula (hierarkia eta komunitatea), Euskal Herria bere osoan (hegoaldea eta iparraldea) eta eboluzioa ere bere osoan (alderdi instituzionalak, soziopolitikoak eta kulturalak barne)».

ESTEBAN J. AGIRRE

Lehenik eta behin, irakurleari ohartarazi nahi diot ezinezkoa iruditu zaidala aldizkariak bere galderakoan eskatzen zuen mugen esparruak gainditu gabe —2 or.— iritzia edo balora-

zioa ematea —han eskatzen ziren orokortasun nahiz zehaztasunez— bai lurraldearen, bai Eliz egituraren, bai bataren zein bestearen baitako sektoreen ikuspegietatik.

Hala ere, eskatzen zitzaidanari erantzun nahirik, hautapen batzuk egin eta erantzuten ahalegindu naiz; hauek: bilakabidearen gain argi egin dezaketen eta neronek hala ikusten ditudan «mugarri» batzuk agerian jarri eta horiek ulergarri egin, testuinguruan kokatzen dituzten zenbait detaile emanez. Gehiago saiatu naiz nire iritzietatik azalpen bat egiten, balorazio bat ematen baino, argigarriagoa izan daitekeelakoan «mugarriok» erakusten dutena eta, bakoitzak izan lezakeen ikuspegiaren arabera hainbat izan daitekeenez, norberaren esku utzi dut horien balorazioa.

Iritziok, bestalde, kokatuak dira ezinbestean; hona lerrook baldintzatzen dituen kokagunea: Eliza barneko jarduera eta Gipuzkoako lurraldea, alegia. Dena den, baldintzatzen dituzten heinean egiazkoagoak eta frogagarriagoak ere egiten dituztelakoan nago eta, besterik gabe, hona 30 urteotako eboluzioan gaingiroki eta oro har nabari dudan bidea:

- *Gehiengo-kutsua zuten jende-masatako multzoetatik milietan osatutako taldeetara.* Abiaburu ditugun garaietan jendearen elkartegune nagusia elizakoa zen eta, indarrean zegoen lege zibilaren arabera, herri-mailan kontrol politiko-polizial zuzenik gabeko zilegizko jarduera-eremu ia bakarra elizakoa zen —ez dezagun ahaztu mintzagai dugun urte-multzoaren heren bat diktadurapeko urteak ditugula eta beste herenaren puska on bat, normalkuntza politikoranzko trantsiziokoa— eta esparru horretan gauzatutakoak ditugu nolabait ere ahopean, eta «klabean» egiten ziren herri-sentipen fedezkoari eta politikoa-ri bide zemaieten garai bateko deialdi eta bilkura masibo gutxi-asko ugariak. Bitartean, eliz ingurunean mugida txikiagoa baina sakonagoa gauzatzen ari zen, taldez taldeko jardunbidearen inguruan. Urteon luze-zabalean, lehen jarduera-bidea ahulduz joan den bitartean, hondartxo batzuk ez erakustearaino, bigarrena eliz eraginaren tresna nagusia bilakatu da.

- *Gizarte-eragineko jardunbidetik eliz eta izpiritu mailako joan-kaerara.* Joan XXIII.aren *Mater et Magistra* (1961) eta *Pacem*

in Terris (1963) entziklikek eta kontzilioko agiriek arnasa berria eman zioten ordura arte eliz gerizaren inguruan nola edo hala funtzionatzen zuten eta Hego Euskal Herriaren urteotako gizarte-bilakabidean pisu nabarmena izan duten kultur, langile- eta politika-erakundeen abiaburu gertatu ziren taldeei. Alabaina, hegoaldean behintzat, egungo politika-egituraketa finkatuz joan den neurrian, badirudi taldeei gizarte-eragina ahulduz joan zaiela, alderdi eta sindikatuak batik bat handituz joan diren neurri berean, fede-heziketara (bibli taldeak, katekumenotzakoak, otoitz-taldeak...) eta eliz-funtzionamendura emateko nagusiki. Joera hau oraindik eta zantzu izpiritualistagoz jantzi da, 1978an Joan Paulo II.a Aitasantutzara iritsiz geroztik.

- *Euskal Konferentziaranzko dinamikatik Espainiakoan itsatsiagoak egotera*. Prozesu honen nahiko datu izan ez arren, aipa ditzadan, behintzat joera baten adierazgarritzat aurkitzen ditudan zenbait datu: eskakizun edo errebindikazio hau, dagoeneko, galdu da kristau militanteen ahotatik eta bizirik irauten duen bakarra hegoaldeko elizbarruti arteko eliz probintziarena da —egintzetan ia eraginik gabea, gaurko eliz antolakuntzan—, urtean behin esateko gauzatzen dena, eliz probintzia honetako gotzain guztiek izenpetutako bazko inguruko gutun batean. Hala ere, azken bi urteotan —kokatu datu hau, urte beretsuko gotzain-izendapen berrien testuinguruan— atzerapenez gertatzen ari den jazoera dugu une honetan, geroak zer esango zain.

- *Lidertogik, laguntza- nahiz kritika-lanera*. Argi utz dezadan, hasteko, aipatu «mugarri» hau ez zela gizartearen protagonismoa izan beharko luketenak baztertzetik sortutako zerbait, hegoaldeko diktaturak bideraturiko euskal gizartearen zerbitzu-jardunbidetik baino: une haietan giza eskubideetan oinarrituriko ideia eta jokabide-irizpideak publikoki entzun ahal izateko, «halako» eliz ospaketatara, eliz talde, orri, etab. etara joan besterik ez zen geratzen. Trantsizioaren ondoriozko gizarte-egituraketa berriaren ondoren, protagonismo hori galtzeak, gizarteko erakundeak bultzatu, lagundu, nahiz kritikatzeko bideetatik jotzera eragin dio Euskal Herriko Elizari (Ikus egungo Caritas, JOC, etab.en jarduera, adib.).

Iritzi orokor honen parean, aipamen berezia merezi dute, nik uste, euskal eliza izanik, ukitu berezia duten bi puntuok:

- *Euskal Herriko gatazka-egoera*: Euskal Elizak, bai lehena-goko, bai oraintsuko bere jarrera dela-eta, alderdiek ez bezalako giza kapital bateratzailea du une honetan, euskal arazoaren konponbiderako ezinbestekoak diren alde batzuk zein besteetako irizpideak aintzakotzat hartu, bildu eta horien deiera bat egiteko, hainbat aldiz egin dituen ekitaldietako mobilizazio--gaitasunak eta partaideen gizarte-jatorriak erakusten dutenez.

- *Hezkuntza mundua*: Hainbat ikastolaren sorrerak azaltzen duen Elizaren itzala eta laguntza, gero eta urtuago gertatzen ari da urteak aurrera egin ahala. Faktoreak? Elizak presentzia esplizituaren aldeko apustua egin du, gaur gauzatzen den eran behintzat, gero eta irtenbide urriagoak dituen erlijio asig-naturaren erako instituzioen bidez. Honetan, hain zuzen, Espainiako Gotzain Konferentziaganako menpekotasun erabatekoa erakutsi du euskal Elizako hierarkiak bere irizpide eta joko eretan —Euskal Herriko Konferentziarik gabe, bestela egite-rik bai ote?—, aurrera begira gizarte sekulartuaren erdian hai-ze freskoa eta joko berria ekar zitzaketek ekimenak erabat bazter utziz.

Partzialak eta kokatuegiak izanik, balio urrikoak diren iri-tziok alboan izan litzazkeenekin batera, zabaltasun, orokortasun eta errealitasun!! handiagoa izango duten itxaropenez.

EUGENIO AGIRRETXE

ZENBAIT GOGOETA (1966-96)

Epe hori baino lehentxeagotik hasiko naiz. Hemen 40 ur-tez jasan genuen Diktadura beltzaren egunetan, Joan XXIII.ak biztu zuen nire eta guretar batzuen itxaropen berri bat. Hori gertatu zen bere *Pacem in terris* entziklika munduratu zuenean. Entziklika horri buruz nik zenbait hitzaldi egin nituen. Eta

behin Tolosako Oargin hori egiten ari nintzela Gobernuko debekua etorri zitzaidan eta bertan behera utzi behar izan nuen hango lana. Baina itxaropen berri bat biztuta zegoen betirako gure euskal bihotzetan.

Nik Elizari gure gizaldian gehien eskertzen diodan egintza Vatikanoko II. kontzilioa izan da eta da. 1965ko abenduan bukatu zen eta hurrengo urteetan ikusiko genituen bere emaitzak. Batez ere, nik lau ondorio hauek azpimarratuko nituzke Kontzilioaren ondorio nagusien artean:

- Liturgian egin zen berrikuntza nabarmena, batez ere latinetik herri-hizkuntzara liturgikizunak aldatzean, liturgiaren gehiegizko sakralismoa murriztu eta liturgiaren ulerkizuna herri-arimarengandik bertarago jartzean, etab. Uste dudanez, liturgiarloan Kontzilioak zabaldu zizkigun fruitu eta posibilitate asko daude zukutu edo esplotatu gabe oraindik. Gauza honetan pena bat datorkit nagusiki burura: liturgiaren erforma hori beranduegi zetorrela. Munduan berrikuste horren eskea aspalditik zegoen, baina Erromako eta «erromatxoko» burugorrek nahiago zuten noski «*quieta non move*».

- Kontzilio ondorio hartan beste gauza txit pozgarria berak argitaratu *Gaudium et Spes* dokumentu nagusi eta ausarta eta ebangeliozko eta sasoi-sasoiko hura izan zen. Zenbat eta nolako ilusioak sortaraziko zizkigun *Gaudium et Spes* horrek, Jainkoak daki!

- Beste haxe ere txit garrantzitsua izan zen, eta guregan eta gure kristau bileretan eragin handia izan zuen: *Lumen Gentium* dokumentua. Batez ere bere II. kapitulua: «Eliza: Jainkoaren Herri» (Eklesiologiarengan iraultza handia, jokaera berri eta guzti, izan zuena)

- Beste pauso itxaropengarria (Kontzilio ondorengoa): kleroan, erlijioso-bizitzan eta seminarioetan sortu zen giro berria:

- Autonomi giroa.
- Aukera pertsonalak egin ahal izateko giroa.
- Zenbait lotura «bergizongarriak» hausteko giroa, etab.

DENA EZ ZEN GOZO IZAN

Euskal Herria erditze-minetan zegoen aldi hartan (1960-1977) herri-mailan jasan behar izan zuen diktadura gogor hura ezin ahaztu. Salbuespen-egoera beldurgarri haiek gogoratu...

Ordurarte Euskal Herriko eliz agintaritza Estatuko agintariekin nahiko estu ezkondua ikusten genuen. Izugarritzko eta ustekabeko trumoi-ekaitz lurrikara sortu zuen 1960an 399 sinaduraz hornituta gure euskal apaizek mundu guztira zabalduko eskutitz hark (ikus Serafin Esnaolaren liburua). Euskal Herriko kleroak sona handia atera zuen. Erromako Vatikanok ere ondo zekien hemengo berri. Burgosko prozesuaren heriotz zigorrak izango zirela eta Paulo VI. arengana joan ziren bere laguntza eskatzera hemengo gizon-emakume batzuk. Ez zuten Aita Santuarekin hitz egiterik lortu. Honek errosario polit batzuk erregali bidali zizkien *monsignore* baten bitartez... eta kito!

Handik laister Gipuzkoan gotzain zen Lorentzo Bereziartuak zaputuzaldi oso gogorra sortu zion frankismoari. Txalo asko jaso zituen hori zela-eta Bereziartuak hemengo kristau-herriarengandik. Berehala hil zen. Bere hil aurreko ekintza txit txalotu hura honelako zerbait izan zela uste dut: Francoren Estatuak Konkordatoa ez zuela errespetatzen, edo horrelako zerbait. Ikus hemerotekea.

Aldi hartan (edota lehentxeago) gure eliza ez ofizialean arrakasta handia izan eta beheko kleroaren fede eta bihotz asko ongi sendoturik utzi zuena hau izan zen: *El Catolicismo y la Cruzada de Franco*, Iturralde ezizeneko sakramentino batek hiru-lau tomotan idatzi eta klandestinitatean erruz zabaldu eta irakurri zen liburua.

Aberriaren eta abertzaleen gaualdi luze hartan, on, argi eta animo asko eman ohi ziguten Parisko Irratiz Dr. Olasok (Alberto Onaindia) eman ohi zituen asteroko mezuek. Noiz egin behar zaio gizon horri Euskadi osoaren taxuzko omenaldi postumo bat?

Eta 1960ko hamarkadan istilu handiak zebiltzan Euskal Elizan:

- Derioko Seminarioko itxialdi sonatu hura.
- Zamorako apaizei kartzela, han preso egon ziren apaizen borrokak...
- Horien eta apaiz-apaiz zintzo jokatu nahi izan zuten beste elizgizonen arteko tentsio mingarriak. Adibidez Sestaoko Anastasio Olabarria apaiz antifrankista eta beneragarriak ez zituen onartzen Zamorako apaiz kartzeleratuen zenbait jokaera.
- Amuriza, Gabikagogeaskoa, etab. mito bilakatu ziren askorentzat. «Zamorako apaizak» alegia.
- Kleroaren talde handi bat obedientzia klasikotik askatzen hasi zen.
- Seminario eta frailetzetako teologoek ere jokabide berri eta ausartak hartu zituzten: protestak, politika-ekintzak eta... baita seglar bizitzara itzultzea ere. Elizgizonen etxe horiek hustutzen, gero eta gehiago hustutzen hasi ziren.

Aldi larria Elizarentzat. Kontzilioak sortutako ilusio udaberriak lainotzen zihoan hemen. Erromako Vatikanoa konturatu ere bai.

1968an Bilboko gotzain burumotz eta antieuskalduna zen Pablo Gurrutia hil zen. Eta handik laister genituen Euskal Herriko elizbarrutietan konfidantza emango ziguten gotzainak: Zirarda (Bilbo), Argia eta Setien (Donostia), Tabera (Nafarroa), Larrauri (Gasteiz). On asko egingo zuten hauek. Baina Euskal Elizaren batasun monolitiko hura —derrigorrezko batasun hura— ez genuen hemen gerora inoiz lehen bezalakoa ikusiko. Etendura handiak egin ziren. Eta —gertatuak gertatu zirelako edota Kontzilio ondoren askatasun berri bat Elizaren lurretan zabaldu zelako— apaiz eta fraileen sekularizazioak barra-barra ikusten hasi zen gure jende xehea. «*Scandalum pusillorum*» izango zen, baina jende kristau asko ere Elizatik eta elizkizunetatik gero eta gehiago urruntzen hasi zen —batez ere gazte-ria—. Eliz mugimendu apostolikoaren beherakada eta haustura... Begira Aldi hartan liburuxkan.

ALDAKUNTZA TEOLOGIA MORALEAN

Aldakuntza nabamen-nabarmena —gizartearen sekularizazioaren eta Kontzilio ondorengo giro berriaren ondorio izaki?— Teologia Moralean gertatu zen. Isilka eta lotsaturik bezala Morala ikasteko liburu klasikoak guztiz ezkutatu egin ziren: Ferreres, Noldin, Arregillo, etab. Horien lekuan B. Häring-en *La ley de Cristo*, Holandako *Nuevo Catecismo para adultos* eta horrelako ikas-liburuak zebiltzan orain...

Eta —jakina!— lehengo Moral «heteronomoaren» ordez, orain Moral autonomoz janaritutako mentalitate berria fededunen —bereziki eliz gizon gazteetan— artean zabaldu zen.

Lehen aldazinak ziren zenbat eta zenbat *eskema mental* ote zihozten pikutara!... edota joan ote ziren!

HISTORIAN SARTZEKO BESTE ZENBAIT GERTAERA

Loiolako Gogartetxean urtean behin egin ziren Euskal Erlijiosoen Batzar haiek. Lehenengoa 1972ko Eguberrietan egin zen. Hurrengo urtean 120 erlijioso eta erlijiosa bildu ginen. Bi eguneko bilerak izan ohi ziren. Eta gai nagusia beti hauxe: erlijioso-erlijiosak nola bizi komentuetan gure euskaldun izaera. Halaber gure ikastetxeetan ere. Artean nahiko tabu zen arazo hori gure gehiengo baten aldean. Zenbaitek nahastailatzat hartu gintuzten bilera horiek antolatzen ibili ginenok. Baina zazpi urtetan iraun zuten bilera eraginkor haiek. Eta Euskal Herriko Probintzialak beren bilera berezia —gure inkulturazio lanari buruz— egitera behartu genituen —1974ko ekainean egin zuten beren lehenengoa, hain zuzen—. Gerora gure bilera horiek patxadan egin ziren. Ez, ordea, neke gabe!

Loiolako bilera haietatik sortu ziren Arantzazun euskal erlijioso-erlijiosek eginiko bi gau-beila. Bat 1976an Amnistiari buruzkoa eta bigarrena 1977an Euskal Herriaren Garizuma edo gaitzat eduki zuena. Gau osoa egiten zen otoitzean, Jaunaren Hitz hots egiten eta gure Herriarekiko gure erantzukizunak aztertzen. Goiz-albarekin bukatzen ziren gure jardunaldiak.

Handik izan zuten sorburua baita Donostiako EUTGn bi udaldiz Euskal Erlijiosoek eginiko Gogoeta Asteek ere (1979 eta 1980an).

ONDORIO HANDIKO GERTAERAK GASTEIZEN

1976 urtea zen. Martxoa. Langilegoaren greba eta protestak. Hiru-lau langile erailak (Fraga —Barne ministroa— kanpoan zen). Izugarritzko erantzuna jendeak Estatuaren indarkeriaren aurka. Apaizek ere bai. Orduan sortu zen Euskal Herriko Apaizen Koordinadora (Nafarroa eta Ipar Euskadi ere barne zituen). Honek han-hemenka bilerak eta bilerak egin. Orduan eta handik sortu zen baita *Herria 2.000 Eliza* ere.

Orduan ugaldu samartu ziren Kristau Elkarte Herritarrak ere gure artean. Aurreko urteetan —Kontzilio ondoren 10-12 urtetan— zenbait apaiz eta erlijioso ibili ginen Bizkaian eta Gipuzkoan Kontzilio ondorengo Eliz Berrikuntza izeneko ikastaroak parroketako jende kezkatuari ematen. Kasu batzuetan tentsio handia sortzen zuten; hala Gernikan, Ermuan, Durangon, adibidez; beste leku askotan ia hutsean edo aldakuntza handirik eman gabe bukatzen ziren. Baina Apaizen Koordinadora haren ondoan sortutako talde eta elkarteak burrukatsuagoak ziren eta nahiko buruhauste sortzen zien gortzainei. Zenbait apaiz eta elkartek Elizarekiko lotura hautsi ere egin zuten —hala, adibidez, Ondarroan Imanol Oruemazaga apaizarekin—.

AÑOVEROSEN GORA-BEHERA EZAGUNAK

Añoverosen historia eta gora-beherak ez ditut hemen esango, oso ezagunak direlako. Haren gotzaintzan ere ez zen dena samurra izan.

Zamorako apaiz kartzeleratuen protesta eta gose-greba eta su-ematea... gertatu zenekoa, ez ahaztu. Ordurako Zamorakoek Elizarekiko etendura egina zeukaten. Baina Bizkaian ba geun-

den oraindik haien alde eta haien elizartasuna salbatu nahi genuenak. Eta hala, Gotzainaren eta Gotzaitegiaren debekuen aurka apaiz-talde batek —ni ere beren artean— Bilboko Gotzaitegiko areto nagusiko ateak bortxatu eta barruan gure itxialdia egin genuen. Han azaldu zen Ubieta jauna —Bikario Nagusia— eta esan zidan: «¿Tú también, Agirretxe?». Eta nik erantzun: Bai, eta nire kontzientziaz jokatzeko dut.

Añooverosen geroko homilia ospetsu hura bera ere ez zuen berak idatzi —bai izenpetu eta baimendu, ordea—. *Presbiterium Batzarrean* aztertu zen gaia —ni ere han nenbilen—, eta gero, batzorde bat izendatu zen homilia hura idatziko zuena eta hala egin zen. Eta Añooverosek ontzat eman eta baimendu egin zuen.

Dena den Añooveros jaunak ohore handia merezi du egun eta aldi larri haietan egin zuen bezala jokatu zuelako.

BESTE PASADIZU GOGOANGARRI BATZUK

- Arantzazura Mutilen Gau Martxa haiek. Ikus *Aldi Hartan* liburuxka. Gogora batez ere azkenengoa nola gertatu zen eta Argaia gotzainaren lantua.

- Esanahi eta itzal handiko gertaera izan zen jesuitek Loio-la Probintzia markatzea. Lehen *Castilla Oriental* eta *Castilla Occidental* deitzen zitzaizela uste dut.

Halaber, Klaretarrek beste hainbeste egitea.

- Bai Bizkaiko eta bai Gipuzkoako Presbiterium-eko batzarretan behin eta berriz Euskal Eliz Probintzia —lau probintzietan osatua— eskatzea. Hori gure gotzain berrien gogoia zen. Eta beroriek horretarako ahaleginak egiten zituztela uste dut. Baina Erromako Aulki Santuak ez zuen amore ematen (!!). Eta gaur —oraindik!— gauden bezala gaude.

Hala ere gure gotzainen omenez esan behar da: *de facto* gure Hego Euskadiko lau elizbarrutiek elkarlan asko egiten dutela guztiz elkaturik:

- Idazkaritza sozialak.
- Helduen katekesia.
- Garizumako Pazko aldiko idazki pastoralak, eta abar.

AZKEN OHARRAK

Gipuzkoa eta Bizkaian —Araba eta Ipar Euskadin gertatzen ari denaz gutxi dakit eta agian esatera noan arazoan Gipuzkoa eta Bizkaia baino hobeto dagoz— kleroaren (sekular eta erregular, *identidem*) militantismoa asko galdu da. Kasu partikular batzuk aparte utz ditzagun.

Zergatik galdu den militantismo hori?

- Apaizgoa murriztu eta zahartu delako.
- Gipuzkoan askotan entzun dudana: «*Guk Setien jauna zu - zen eta guztiz jakintsua daukagu. Berak esan eta agertu be - har den guztia esan eta agertzen du. Eta ez dago gure ekintza eta agirien beharrik*».
- Erromako Aulki Santuaren nahiz oraingo Aita Santuaren jarrera eta moralismo itxiak ez digu gaurko mundu honetan aurrera egiteko biderik ematen. Teologia berriarekiko itxitura, gotzaingaien aukeraketa, etab.

Eta abar.

Hala ere gauza itxaropengarri asko ikusten dugu gaurko gure elizgizon eta Kristau Sekular Kontzientziatuen artean:

- Helduen Katekesi taldeak asko eta seriooki ugaltu dira.
- Laikoen presentzia eta Elizaren martxan eskuhartzea asko gehitu da.
- Elizaren ekintza eta erakunde batzuk oso onartuak daude gure gizartean: hala *Caritas*, langabetuen ardura, *Manos Unidas*, misio egunak, etab.
- Lan zaila baina gure elizbarrutietan lan serioa egiten da gaztetxo eta adoleszenteen artean, bereziki Sendotzako ikasturteak direla eta.

- Presbiterium edo Apaiz Batzorde Diozesitarrek Elizbarrutiko gobernuan parte hartzeko eskubide handiak dituzte.
- Artziprestaldeak ez dira —lehen bezala— ente juridiko hutsak. Bilera sendo eta garrantzitsuak egiten dituzte.

PELLO APEZETXEA

Ohar batekin hasiko naiz, ulergarriago gerta dadin nire idazkia. Euskal Herri osoa gogoan izanagatik, nire ezagutza bereziki Nafarroakoa da, bertatik ari naizenez, eta bertan ikusia eta ikasia dut iturri nagusia, nahiz eta ez bakarra.

LEHEN URTEETAKO MUGIDA ETA ALDAKETAK

Urte hauetan aldaketa nabarmenak izan direla erratea nor-nahik onartuko du. 30 urte aunitz ez badira ere, gizartearen historian alegia, duela 30 urteko eta gaurko gizartea eta Eliza ez dira berdinak. Elizari zuzenean dagokionez, aldaketa aunitz eta handiak aitortu ditugu, behin baino gehiagotan. Hala iduritu zitzaizkigun, behinik behin. Lurrikara bat Elizaren horma zaharrak arrailtzen ari bailitzan, une batzuetan eta zenbait gaitan. Aipa ditzagun aldaketa horietako batzuk bederen.

- Eliztar aunitzen urruntzea, gazte eta gazte ez direnak, elizkizun etxeak ia-ia hustutzeraino askotan. Igandetako mezara % 75 joatea normala zen Euskal Herri honetan.
- Elizaren gizartearenganako itzala ttikitzea, jendearen bizitzan bere eragina ahuldu egin baita. Eliztarrek beren irizpide eta erabakietarako duten ikuspegi etikoan autonomoago jokatzen dute, Aita Santu eta apezpikuen erakutsiei hainbertze lotu gabe; errate baterako, familiaren inguruko gaietan.
- Apez eta erlijiosoen sekulartzea, bokazio guttitzea. Lehen elizbarruti bakoitzean urte batek 20-30 apez berri eta gehiago ematen zituen bezala, gaur 3-4 izaten dira, baina ez urtero, ez-

ta ere elizbarruti guztietan. Eliz arduradunen kezka handienetakoa bihurtzeraino.

- Elizaren bertikaltasuna neurri batean lautu edo apaldu eta apez eta laikoek zuzenago parte hartzeko urratsak eman dira: Apez Batzarra, Pastoralta Kontseilua, Pastoralta Bikaritzza, Apezpiku Kontseilua eta antzekoak berritasunak izan dira, neurri batean behintzat apezek eta laikoek hautatutako batzar-kidez osatuak, elizbarrutiko erabakietan lehen ez bezalako eragina izan dutenak.

- Teologiaren irekitzea, gela eta bulegoetatik bizitzara ateratzea, teologia historian txertatzea, kreaio eta haragitzearen nabarmentzea, naturazko eta naturaz gaindikoaren, profano eta sakratuaren ulertze egokiagoa, etab.

- Pastoraltzaren berrazterketa. Lehen sakramentuak ahalik eta gehien ospatzea lan nagusizat hartzen zen bezala, orain ebanjelizatzeari lehentasuna eman nahi zaio, pastoralta-arduratan urrungoen pastoralta sartzea, gure herria ere misio-herri dela, Elizaren hemengo lana misio-lana dela azpimarraztea. Diktadura-urteetan profetismoa indarberritu egin zen, gizartean bizi ziren kezkekin bat eginez; apezek eta kristauek jasandako kartzelaratzte eta isunak horren lekuko ditugu.

- Liturgiaren berrizatzea: errito eta ohikuneen egokitzea, herri-hizkuntza sartzea. Elkarre hitza eta parte-hartze hitza ezezik elkarre eta parte hartze ideiak ere misterio eta sakratu kutsuari nagusitu zitzaizkion: apeza jendeari begira aritzea, jendearen erantzute eta ulertzea ditugu ezaugarri batzuk.

- Kristau laikoen eta apezren gogo berritzea, ikasketak egokitze eta eguneratzeko saiakerak, ikastaroak eta elkarre antolatzea: hitzaldiak, bilerak, teologi ikasturteak, Oinarriko Kristau Elkarre sortzea, Apez Koordinakundearena...

- Euskararen eta euskal kulturaren balorazioa indartu. Zenbait ikastola Elizaren babesean sortu eta sendotu zen, diktaturako denbora ilunetan, batez ere. Ez dugu ahazten ahal liturgiarako Euskal Herri osoko itzulpen-batzordeak egindako lan handia, bortz elizbarrutietako jendez osatua. Apezpikuek euska-

rari buruz argitaratutako idazkiak: Iruñeko J. Mendezen 1974koa eta J.M. Zirardaren 1981ekoa. Bilbon A. Añoverosek emandako arnenguruan sortutako gatazka. J.M. Setienen eta Baionako Moleresen azalpenak, eta abar. Lehen ez bezala, apezpikutarako Euskal Herriko semeak hautatu dira. Euskal elizbarrutiak Eliz Probintzia batera biltzea eskatzeko ados agertu dira apez eta kristau-talde aunitz.

KONTROLPEKO MUGIDA

Kontzilio-ondorengo hamarkadan gertatutako mugida horrek nolako bilakaera izan duen galdetzen badugu, Elizako erakundearen eta arduradunen esku daudenen gai eta arloetan aldaerak azaleko samarrak izan direla erranen nuke nik, nahiz eta lehen unean zerbait sakonagoren itxura eman. Antza denez, Vatikanoko Kontzilioak eta gizarteko egoerak eragindako mugida antzineko indar gidarien kontrolpean egon da.

Izan ere, zenbat neke eta borroka egin behar izan zen eliztarrek parte hartzea lor zezaten, eliztarren esku hartzeko Kontzilioak berak gomendatzen dituen Kontseiluak gauza zitezen! Hilabeteak eta hilabeteak erdi minetan, Elizako arduradunen oztopoak gainditu ezinik. Apez eta laiko franko gelditu zen bide bazterrean, nardatuta, saiakera horietan. Eta, hala ere, lehen urte haietan lortutakoa ia-ia historiarako gelditu da, ondoko urteetan parte-hartzeari maratilak eta hesiak hasierako urteetan baino gehiago jarri baitzaizkio. Agintekeria inoiz bezain bizkor dago gaur Elizaren funtzionamenduan, eta apez eta laikoen parte hartzea, berriz, arduradunen iduria zaintzeko itxura baino ez da, aunitzetan behinik behin.

Juan XXIII.ak Elizan irekitako leihoa ixten joan da teologi irakaskuntzan, pastoralgintzan, eliztarren gogo-berritzean. Irakasleak, eliz agintariaren erranetara makurturik, beren gogo eta ilusioak liburu artean uzten joan dira, hildako adiskidearen oroitzen-txartelaren antzera. Badira, bai, ausardia txalogarria agertu dutenak, zeinetatik batzuk beren lanpostutik kanporatuak ikusi ditugun, eta bertze zenbait nola-hala koherentzia-

ren ildoan mantentzen dira, baina noiz baztertuko beldurrez. Dirudenez, berriz ere teologiarako ia iturri nagusia goikoen erakutsiak eta aginduak dira.

Urrungoen pastoraltza eta misio-lana deitzen dugun ebanjelizatzea aparkalekuan gelditzen ari da, jatera ematea eta eria sendatzea, edo eta jende eta herrien eskubideak defenditzea ere —hainbat eta hainbat herritarren oraina eta geroa jokoan dituen, bertze alde— ez baita gaurko pastoraltza ofizialarekin aisa uztartzen.

Eta zer erran Euskal Kulturari buruzko jarreraz? Honetan ere Eliza azaleko mailetan dabilelakoan nago. Laburbilduz zera baieztuko nuke: Elizak ez du oraindik aintzat hartu Euskal Herria. Ez du aintzat hartu Euskal Herriari, bertze herriei bezala, herri-izaera eta herri-eskubideak errespetatu behar zaizkiola, euskaraz bizitzeko eskubidea eta bere burua berak nahi bezala antolatzekeo eskubidea. Elizak ez du oraindik Euskal Herriaren zapalketa sakona ezagutu eta salatu. Elizak ez du Euskal Herria lehen eta gaur pairatzen ari den zapalketa kultural-politikoa argi eta ozenki ezagutu eta aitortu. Alderantziz, izatekotan. Bai legeria eta aginte espainolenganako agertzen duen adostasuna edo eta isiltasuna, bai elizbarruti batzuetan barne-funtzionamenduan euskararenganako daraman jarrera, oro har, Euskal Herriaren aurkakotzat ere jo daitekeela uste dut. Ez, zuzenean herriaren eta euskararen kontra jotzea bilatzen duelako, beharbada; baina bai, ez duelako egin behar lukeena egiten. Ezin ukatu, gainera, honetan ere gauzak okerrera egin dutela. Oroi, bertzela, azken apezpikuen izendapenekin eta izendapenen inguruan gertatutakoaz. Nork erranen dit izendapen horiek ez direla herriaren izaerari ukapen garbia ematea?

Honekin lotua doa Euskal Herriko egoera gatazkatsuari aterabidea argitzea eta bake-bidean aitzinera egitea. Badirudi Elizak eginbehar handia lukeela gai horretan, maitasun-legearekin hain lotuak dauden giza eskubideen inguruko gaia baita Euskal Herrian eztabaidan dagoena. Ez ote dugu, ordea, aitortu beharko, eginkizun horretan Elizak ez duela urte haueetan sobera egin, areago, ez dela egiteko gauza ere? Hain zuzen ere, gehienbat botere zanpatzaileekin bat egiten duelako.

Ez dut ukatuko badirela alde onak ere. Noizbehinka argi izpi batzuk ere ikusten ditut, kristau-elkarte baten, apez-talde baten edo eta apezpikuren baten eskutik azaldutako jarrera argi eta aitzinkoiagatik. Beti, ordea, eliztarren guttiengo baten jarrera da. Bertze gai bati begiratuta, gaurko liturgia due-la 30 urtekoa baino egokiagoa dela eguneko argia bezain argi dago. Eta bizirik eta tinko diraute erein diren hazi batzuek eta zabaldu den zenbait bide ere. Hala ere, oro har eta banaz ber-tze, urte hauetako elizaren bilakaera nahikoa iluna ikusten dut. Aitzinera jo den edo jo nahi izan den hainbatetan lehengo-ratzea eta itzultzea gauzatu da, eta gauzatzen ari da. Garbia-go ikusten da atzera begiratze hori gizarteak eman dituen ai-tzin-urratsen ondoan, Euskal Herriak bizitu duen eta bizi duen aldaera politiko eta kulturalean kokatuta.

JOSEBA ARREGI

Vatikano bigarreneko kontzilio ondorenean Euskal Herriko Elizan gertatu den bilakaera hitz gutxitan deskribatzea ez da lan erraza. Are gehiago: agian arazoa ez da zailtasun- edo erraztasun-mailakoa, litekeen edo ezinezkoa den mailakoa bai-zik. Horrexegatik, eta inolako asmo sistematikorik gabe, lau-bost bat zertzelada ematea besterik ez zait bururatzen.

- Gure arteko Elizaren bilakaeraz hitz egiterakoan lehenen-go esan behar dena zera da: Vatikano bigarrena ostean gertatu-takoari beste zerbaite erantsi behar zaiola, Europako beste zen-bait herrialdeetan ordurarte emandako bilakaera, gizartearen sekularitze-prozesua, gurean bestearekin batera eta bapatean ematen dela. Vatikano bigarrenak eragindako ondorioei beran-duegi gertatutako sekularitze baten ondorioak eransten zaizkio, eta derrepentean eguneratzen diren ondorioen ezaugarri trau-matikoekin.

- Ez dakit aurreko arkin loturarik baduen ala ez. Agian gu-re gizartearen berezko joera bat da. Vatikano bigarrenak zabal-tzen dituen bideak, eskaintzen dituen aukerak gurean, inolako

malgutasunik gabe, bere osotasunean eta radikaltasunean bete beharreko agindu gisara ulertzen dira, eta gauzatzen. Aurrekoari beranduegi arte eutsi, eta berria sineskortasun gehiegiz barnerratu. Eta gehiegizko sineskortasun honek berriro oztopatuko du egin beharreko aldaketetaz garaiz ohartzea, hainbestekoa izaki lehen momentuan egiten dugun sinesmen-inbertsioa.

Vatikano bigarrenak ahalbideratutako erreformak gure artean aurreko guztia ezabatzen du: latina guztiz desagertzen da, elizetako koruak desagertu egiten dira, liturgiari duintasun gehiena kentzen zaio, aurreko isilik egon beharrari (kristauak ez bait ziren latin hizkuntzaren jabe) etenik gabeko (eta askotan mamirik eta zentzurik gabeko) hitz jarioak jarraitzen dio...

- Vatikano bigarrenaren ondorengo garaiak Euskal Herrian politikaren nagusitasunaren garaiak izan dira. Euskal Herriko Elizarentzat, bere agintari eta ordezkoean, askotan garrantzitsuago izan da politika-munduan iritzi egokiak aldarrikatzea, gizarte modernoetan erlijioak edo, zehatzago esanda, kristau sinesmenak dituen arazoetan sinestunentzat eta sinestu nahi lutekenentzat orientabideak lantzea baino.

Egia da, bestalde, horrela gertatu izanaren errua ez dagoela Elizari bakarrik leporatzerik, gizarteak berak askotan Elizarengandik besterik entzun nahi izan ez duelako. Era guztietara, batzuetan iruditzen zait elizgizon zenbaitek gizarteko baldintza askoren beharrik ez dutela izan iritzi politikoak sinesmenekoak baino gehiago, eta hobeto, lantzeko.

- Vatikano bigarrenaren ondorengo Euskal Herriko Elizak ez dio oraindik behar bezalako erantzunik aurkitu kristau-sinesmenak gaur egungo gizarteetan dituen arazoei. Agian behar bezalako erantzunik ez dagoelako, eta kristau-sinesmenaren indarra den ahulezia horretantxe datzalako. Gizarte-mailako sinesmenaren esanahiari eutsi nahi lioke, baina gizarte modernoetan sinesmena sujetoen arazo bihurturik dago. Nola biak lotu, lotzerik badago. Nola gizarte-mailako esangurarik landu, norbanakoaren askatasuna eta erantzukizuna zainduz eta errespetatuz, baita sinesmen- eta moral-kontutan ere. Nola azken hau bizi, sinesmenari esanahi guztia lapurtu gabe, barnetik hustu gabe.

Ez dakit arazo honek konponbiderik ba duen. Era guztietara, sinesmenak izan beharko lukeen gizarte-mailako esanahiarekin gehiegi kezkatuak ikusten dit Euskal Herriko Eliza.

- Aldi batean teologiaren barneko pentsamendua «*ex opere operato*» esaldian laburbiltzen zen, laburketa guztiek duten abantaila eta arrisku guztiekin. Azkeneko hamarkadetan esaldi horren ordez beste hau ohizko bihurtu zaigu: «*ex opere operantis*».

Kontzilio aurretik nahikoa zen sakramentuaren beraren indarra graziazko ondorioak izateko. Ez zen beharrezkoa jakitea zer esan nahi zuen. Ez zen beharrezkoa ulertzea sakramentuekintzan esaten zena. Ez zen prestaketa berezirik behar. Sakramentuak eta graziak bazuten, antza, berezko indar mekaniko bat, hartzaileari eta bere borondatearen prestutasunari, edo beronen faltari, inposatzen zitzaiona.

Gaur beste muturrera joateko joera nabarmentzen da: guztia esplikatu behar da, dena razionalizatu behar da, guztiak izan behar du ulergarri, inportanteena prestaketa da, bestela sakramentuak ez du baliorik. Azkenean, norbera da graziaren eragile (badakit egoera desitxuratzen ari naizela; muturrak azpimarratzea da interesatzen zaidana). Garai modernoetan burutu den sujetoaren nagusitzea Elizan ere sartu da, eta agian behar ez zen atetik.

Beldur naiz neurrien batean erlijioa ez ote zaigun moral bihurtu, sinesmena etika, eta grazia justizia. Badakit erlijioak moralik gabe ez duela ezer balio (edo?), ezta sinesmenak etikarik gabe ere. Era berean graziak justiziarik gabe. Baina erlijio ez da moralean agortzen, ezta sinesmena etikan ere, eta oraindik gutxiago grazia justizian.

Vatikano bigarrenak ahalbideratutako erreforma bidean Euskal Herriko Elizari ez ote zaio erlijio-, sinesmen- eta grazia-munduko zertxobait galdu?

JOXE AGUSTIN ARRIETA EGIGUREN

KONTZILIONDOTIKO ERRONKAK

Erronka nagusia esaldi honetan jarriko nuke: Elizaren bidea gizakiarengandik pasatzen da. Vatikanoko II.eko aita egia boro bira hauxe izan zen: gizakia bultzatu, gizakoitu eta salbatu.

Vatikanoko II.ak irudi batzuk erabiltzen ditu Eliza zer den adierazteko, errealitate bakar baten aurpegi desberdinak agertuz: Eliza, ate bakarra Kristorengan duen artetgia; Eliza, Jainkoa artzaina duen artaldea; Eliza, giltzarria Kristo duen eraikuntza.

Irudion artetik kontzilioak herriarena azpimarratzen du beste guztien gaitetik. Honela, Eliza «Jainkoaren Herria» izango da. Nahiz eta Vatikanoko I.ak eliz ikuspegiak Aita Santuaren ministeritza inguruan bildu, Vatikanoko II.arenkin, Jainko Herriaren mailak garrantzi handiagoa hartzen du; gizartean murgildurik, kondairan zehar bere bidea eginez doan herria, alegia. Nik uste, Paulo VI.ak eman zion bidea, gaur egun moteldu eta epeldu egin da geure elizan.

Paulo VI.ak Vatikanoko II.eko gizakoitasuna defendatu zuen eta dotrina-arloko aberastasun guztia zentzu bakar batean erabili behar dela esan zuen, gizakia zerbitu alegia. Joan Pablo II.ak ere bere lehen entziklikatik behin eta berriro esan du Elizaren bidea gizakiarengandik igarotzen dela. Baina misio hau nahiko ilundu da.

VATIKANOKO II. KONTZILIOA: GAURKO MUNDUARI ERANTZUN HANDI BAT

Kontzilioa egiteko asmoa ez zen berri-berria izan. Pio IX.ak Vatikanoko I. kontzilioa jarraitzeko asmoa izan zuen, 1870ean etena izan zuelako. Eta Pio XII.ak ere, asmo honi ere eutsi zion.

Azkenik, Juan XXIII.ak dei eginda, lau ekinaldietan zatitu zen. 1962-1965 bitartean burutuz guztia. Hasiera eman zitzaionean 2.500 gotzain inguru etorri ziren, mundu zabaletik noski. Eta hauxe izan zen berri deigarriena: gotzainen kopurua, eta eliza gazteen indarra.

Juan XXIII.aren pentsabideari jarraituz, kontzilioaren helburuak hauek izan ziren:

- Munduari zabaltzeko Elizak behar duten eguneratzea edo *aggiornamento*.
- Kristauen batasunerako ekinasmoa.
- Eta munduaren bakerako elkarlana eskaintzea.

Ondoren, Paulo VI.ak hartu zuen ardura-zuzi hori, asmo honexekin: Elizaren eta gaurko munduaren arteko zubi izan behar zuela kontzilioak. Eta bai asmatu ere —behintzat, asmo eta intentzioetan—, nahiz eta oraingoz ugari falta guztia betetzeko. Ikuspegi hauek azpimarratuko nituzke:

- Eliza Jaungoikoaren Herria eta Kristoren Gorputz ezkutua dela, eta bataiatu guztiek daukatela Elizan beren zeregina.

- Elizan, gotzainen elkartasuna behar dela, eta horretarako erakunde berriak sortu, esaterako, Gotzainen sinodoa, Gotzain elkartek, Pastoral Kontseiluak, Apaiz batzordeak...

- Liturgia berriztatzea, Jaungoikoaren Hitza zabaltzeari balio handiagoa emanez, eta laikoan izateari partekatze eraginagoa.

- «Jatorrietara itzultzea», Bibliaren ikasketei indarra emanez, eta Elizaren Guraso Apostoludunak gehiago ezagutuz.

- Ekumene-giroa suspertuz, eta beste kristau elizetara urre-ratuz.

- Eta herri zintzo eta kristauari begirada gehiago zabalduz, eta borondate onezko beste gizon-emakumetara hedatuz. *Gaudium et Spes* eta Paulo VI eta Joan Paulo II.aren hainbat pastoral-ibilaldi zentzu horren ondorio dira.

AURRERA BEGIRA

Jo dezadan aurrera Elizaren joan-etorri honetan. Nik uste orokorki, pekatuak azalera irtetzen duela, gehiago nabaritzen dela. Zergatik ez dira hain nabarmenak ontasuna, maitasuna eta zerbitzua? Honetan guztian, oso arina izango litzateke bi jarrerara hauetara mugatuko bagenu guztia:

- Jarrera ezkorra: «Eliza usteldua da, paperezkoa da, dena gezurra da, poliki eraturiko *rollo txar bat*» baino ez da.

- Jarrera akritikoa: santutasuna eta garbitasuna besterik ez da ikusten Elizan, edozein kritika eraso bezala hartzen da.

Vatikano II.a (1962-1965) eta Zuzenbide Kanonikoaren Kodi-goia (1983) aurrerapauso garrantzitsua izan dira Elizaren deszentralizazioan; honela kontzilioak gotzainen buru bezala tratatzen du Aita Santua, beraren hutsezintasunaz mintzatzen denean; gotzain-konferentziak sortzen dira; apezgoak eta laikoek badute zeresanik gotzainak izendatzerakoan; laikoek ere parte hartu dezakete Elizaren gobernuan. Baina, paperetan eta agiritan gehiago da, eguneroko errealitatean isladatu gabe baita-go; zoritxarrez, noski. Bestalde, kontzilioak asko lagundu du elkarrekin politikoa eta Elizaren arteko independentzia zehazterakoan, bakoitzaren autonomia argiago ikusten baitugu.

Hala ere, nahiz eta egia izan Elizaren deszentralizazio epe bat zabaldu dela, baita Gregorio VII.a aita santuaren (XI. mendean) jarre retara ere iritsi gara: botere guztia berriro ere lotzea, zentralizatzea... Eta honi, arriskutsua deritzot.

Elizaren gizarte-dotrina berriz ez da *Rerum Novarum* entziklikarekin joan den gizaldian gelditzen. Vatikano II.eko *Gaudium et Spes*, Paulo VI.aren *Populorum progressio* eta *Octogesima adveniens*, eta Joan Paulo II.aren *Solicitudo rei socialis* entziklikekin, gizarte-arloarekiko duen arduraren mugimendu apostoliken eta kristau militanteen jokabide eta ekintzetan gauzatzen da. Bestalde, baztertuekiko eta txiroekiko konpromezua-aren adierazgarri litzateke Caritas. Alde honetatik, aurrerapauso handiak eman dira. Ez da ongintza-zerbitzuetarako agentzia, Eliza osoak bizi behar duen maitasun-ministerioa bizitzeko bitarteko bat baino.

Uste dut, gizartearen modernotasuna eta kultura berriaren berrikuntza onartu behar duela Elizak, gero eta gehiago:

- Askatasunaren arriskuak onartuz, kontuan izanez ez garelako toki guztietan epailariak, ohituren moral-epaiak zaindu behar harko ditugula...

- Erlijioarekiko eta Elizarekiko kritika hobeto onartzen ikasiz.
- Kristauen politika-aukerak zabalduz, eta politika berbera deskonfesionalizatuz.
- Gizarte zuzengabe honi ebanjelioaren osotasuna aurkeztuz, beldurrik gabe, inposaketarik gabe.
- Eliz erantzukizuna suspertuz: sinodotasuna, elkar ardurara, ministerio berriak...
- Eta, behartsuenganako eliz aukera bultzatuz.

ELIZARI BEGIRA

Bi mila urte hauetan hainbeste gauza egin ditu. Hainbeste gauza esan ditu. Txiki eta apal jaio zen eliza hau, biztuerako udaberri baten liraintasunarekin, galdu ezineko itzaropenaren berotasunarekin. Gure munduan, gure gizartean, gure kondairan Jesusen hots egindako Erreinua oihukatzeke eta ezartzeke egitekoa eman zioten. Eta ekin zion Izpituaren indarrak eraginda, inork gutxietsiko ez zuen poza eta ausardiarekin.

Baina denbora pasa ahala, txikitik handira pasa zen, apala izatetik indartsu izatera, Jesusen Erreinua hots egitetik «bere erreinua» eraikitza, pozetik aspertzera, hots egite eta salaketarako ausarta izatetik beldurti eta aprobetxategi izatera...

Vatikanoko II. kontzilioak bere burua aurrez aurre ikusteko parada eman dio eliza honi. Egia da, bere barruan gauza handiak daramatzala: Jesusen mezua, salbatzen duen askapena, Izpituaren bizia, sakramentuen grazia. Eliza hau ez da Jainkoa, ez Kristo, ez Izpituia; haien ahotsa eta jarraipena da kondairan. Eta Vatikanoko II.aren enbidoa bultzatu, jaso eta aureratu beharra dago oraindik: nahiz eta Elizaren misterioa ezagutu, bere aurpegia garbitu beharra dago, garbiagoa eta Kristorenagoa agertu dadin.

Gaurko egoerak eskaintzen digun munduarekin batera lan egiteko, Vatikanoko II.ak hain egoki erakutsi digunez (ikus *Gaudium et Spes*, IV. kap.). Gizadi osoari begira, Hirugarren Mun-

dua suspertu, baztertutako guztien alde ahalegindu, gizarteko bizikidetzaz gizaeragotu, utopiari eutsi, mundu guztiko senidetatasunaren kontzientzia bizia sortu, bizia defendatu, izadia zaindu, eta sortzen ari den kulturari kristau izpiritua eman: hauek izango lirarteke, nere irudiko, elkarrekin landu beharreko biderik garrantzitsuenak. Eta Euskal Herriari begira, berriz: biziaren balioa indartsu baieztatu beharra; liskarturik eta zaturturik dagoen gizarte batean, baketutako alderdi bat garela aitortu beharra; gizarte hau baketzen bihotz zabalez saiatu beharra; eta gizarte honen gizatasunik gabeko alderdiak nobleziaz salatu beharra.

Oraindik Vatikanoko II. kontzilioko ondorioak gauzatu behar dira. Une hauek oraindik ere larriago bihurtzen dute egin-behar hori. Asko dira gaur egun Elizaren sinesgarritasuna eztabaidatzen dutenak. Elizak gizartean duen itzala asko jaitsi da. Bere garrantzi moralak auzipean dago. Giro honek guztiak zaildu egiten du urrunduekiko topabidea, eta ahuldu, fededun askok eliz elkarteari dion atxikimendua. Elizarekiko lotura bizkortu eta sendotzeko beharrezkoa da, beraz, Elizaren ezaugarria garbitzea. Eta hau, eliz irudia hobetzea baino zerbait sakonagoa da. Ez naiz *marketing* programa bati buruz ari, ezta aurpegiko zirujari buruz ere. Batez ere egiazko bizitza-aldaketaz ari natzaizu, bai fededunen bai elkartearen, bai eliz erakundearen mailan. Kristau-hizkuntzan bihotz-berritzea esaten zaio aldaketa honi. Abiapuntu eta ibilbide honetatik ikusten dut Elizaren etorkizuna eta bere zeregina.

AZKEN LABURPENA

Elizak bira berri bat eman behar izan zuen gaurko gizakia-
ren bila irteteko eta berarekin elkarriketan jartzeko; baita ere bere burua eliz misiolari bezala ulertzeko, eta ez erosotasunean bizi den elkarte bezala; zerbitu asmoz aginte nahiaz baino gehiago. Bukatzeko, lau ondorio hauek azpimarratuko nituzke:

- Vatikanoko II. kontzilioak ahalegin handia egin zuen elkartearen zentzua berreskuratzeke (Jainkoaren Herria). Hau da,

Eliza ez da hierarkikoa, ez luke izan behar behintzat. Eliz agi-rietan Jainkoaren herria dela esaten da. Ez «hierarkologia», bai «eklesiologia» (elkartea, Jainkoaren herria).

- Eliza ez da herrialde bateko kide guztiak osatzen duten gizarte, ezta ohitura berbera duten guztiak osatzen dutena ere; Eliza fededunen elkartea da (fedea askatasunean). Kristautasun norberekoia-aren arriskuak baztertu behar dira. Eliza zerbait bada, behintzat elkartezalea da eta ebanjelioduna. Ekumenismoa gehiago indartu beharko litzateke.

- Vatikanoko II. kontzilioa orain dela 30 urte saiatu zen mundu eta gizaki modernoarekin elkarriketa berria sortzen, ebanjelioaren berri ona emateko asmoz noski. Ahalegin horretan gauza batzuk berreskuratu ziren: zientziarekiko begirunea, Elizaren elkartasun-sena, Jaunaren Hitza gaurkotuagoa, liturgia herri-hizkuntzetara itzulia izatea... Baina, ministerio berrien atea gehiago ireki beharko litzateke: zerbitzu berriak, aukera ausartak, emakumeen apaizgoa... Eta bestalde, erlijio nagusien baterakuntza-bideak gehiago bultzatzea, batez ere, monoteista direnenak.

- Ebanjelioa «inkulturatua»: Vatikanoko II.aren ondoren, misio-egitasmo berri bat sortzen da, herrialde bakoitzaren kulturara Ebanjelioa egokituz. Hau da, eliza katolikoan sustraitutako eta hari nahiz gizaki konkretuari leial zaien kristau-elkarteak sor daitezen. Behartsuekin solidarizatuz eta zuzengabekeriaren aurka borrokatuz ebanjelizatu behar da, gizakiaren askatasun osoa ebanjelizatzearen «ezaugarri» izanik.

Gure euskal gizartean dago kokatua eliza hau. Euskal Herrian dagoen eliza. Euskal elizaren deitura eta errealitatea nahiko urruti ikusten ditut. Oraingoan, nahiago dut horrela adieraztea, Kristoren eliza, kristau-elkartea, bere funtsezko elementuekin, eta Euskal Herri honetan gorpuzten dena. Egia da, oraindik asmo eta egitasmo dela euskal eliza, baina Euskal Herria bera ere ez al da gaur egun horrela?

Duela hogeita urte gertatutako seminario-hustutze hura, kontzilioaren gutxitzea, sekularizazioa eta eliz mugimenduen behar-rako abiadura hura, gaur egun gelditua dago; baina zaila zai-

gu horri jira-bira ematea. Hala ere, Elizatik espreski aldendu direnak eta urrutiratuta daudenak hurbildu beharra badago. Eta honen barruan, beste fenomeno hau ere sumatzen dut: «hirugarren gizakia», edota «alboko eliztar» izenez bataiatua izan dena, ez dagoela erabat eliza honetatik kanpo. Nolabaiteko lotura badu(!), baina nahiago du erakundearen eta sakramentuen egituretatik at bezala bizi.

Eliza beti salbamen-ezaugarria izan da, baina, aldi berean, kontraesan-ezaugarri. Hasieran, judutarrentzat behaztopa eta garai guztietako jentilentzat zorakeria izan zen. Erasotua eta privilegioz betea; jakintsuek eta ahaltsuek iraindua eta bide batez Agintearekin bat egina.

Badira katolikoen artean Konstantinogandik hasita gaurdainoko Elizaren historia osoa agerian gaitzesten dutenak, Estatuaren eta gizartean agintzen dutenen menpe ikusten dutelako. Baina ez dute kontuan hartzen, fedearen gordailu sakratua, hogei mendeetan zehar, oso leialki gordea eta zabaldua izan dela, batere aldatu gabe, nahiz eta batzuetan giza-ahuleriaz betetako ontzi hauskorretan guregana iritsi.

JEAN LOUIS DAVANT

Iparraldeko eliza katolikoan zer aldakuntza Vatikanoko II. Kontzilioaz geroztik? Lehenbizi aipatu behar dut aldaketarik eza bi pundu nagusitan:

- Eliza barruti propiorik gabe geratu da mugaz honaindiko Euskal Herria.

- Euskaldun apezpikurik gabe halaber, nahiz bi bider eskatua zuen kristau andana batek apezpiku aldaketen kariatara (1964an eta 1986an).

Historia kontrastatua ezagutu du gure eskualdeak: lehenik apezpiku antieuskaldun bat, hargatik euskal liturgiaren babesle; gero apezpiku euskaltzale bat, euskararen tokia Elizan murriztuz doala deitoratzen duena guk bezala.

Mgr. Vincent (1964-1986) Frantzia behere horretakoa zen, hamalaueko gerlan hildako baten semea, bere amarekin orotza pen hori sakonki bizi zuena. Euskal arazoan ez zuen ezer ulertu, ez eta haren inguruko euskaldun apaiz mutil handiek ere. Haiek aldarrikatzen zuten hogei urte barne hilen zela euskara, beraz ez zuela balio haren alde den mendren indarririk gitea.

Lehenbiziko ondorioa izan zen Baionako seminario-apezgaitegi handiaren hustea, apezgai batzuek euskararen alde egin zituzten eskariak bota baitzituen horko zuzendariak, apezpikuaren babespean (1967-68).

Bigarrena izan zen Fededunak taldearen sorrera gertakari horren ingurutik. Gogoeten egiteko eta beren botzaren entzunarazteko biltzen hasi ginen fededun laiko batzuk, Marcel Mendibourck sustaturik, Manex Erdozaintzik eta Hiriart-Urrutyk lagundurik (geroztik zendu dira hiru apaiz horiek). Agerkari bat atera genuen noiztenka, *Fededunak* deitua hain zuzen ere. Batzuek, Erdozaintzirekin, euskal askapenerako teologia bat sortu nahi ukan zuten, baina Hiriart-Urrutyren ingurukoek ez zituzten horretan jarraiki. Ondorioz pixka bat ahuldurik egon zen Fededunak izeneko talde hori eta lan konkretu bati lotu zen apezpikuaren baimenarekin: euskal katexima eta katekesia bultzatu zituen, liburuak idatziz, publikatuz eta horretarako dirua berak bilduz. Ez zen lan makala. Baina bi ohar mezezi ditu. Bata: frantsesezko katexima zutenek ez zuten horrelako buruhausterik, ez eta diru-biltzerik. Bestea: pentsatzea debekatua bezala zitzaien, eskulanean mugatu behar zuten. Hots, euskalduna proletario, morroi eta mutil!

Hargatik apezpikuak euskal liturgia batuaren aldeko apostua egin zuen Erroman eta hemen. Berak euskaraz ikasi zuen pittin bat, ongi irakurtzeko heina bederen, eta elizkizunetan baliatzen zuen. Baina haren inguruko kargudunek ez zuten indarririk egin euskararen alde, aitzitik aurkako propaganda zuten egin, Hiriart-Urruty hor sartu arte.

Bestalde Mgr. Vincent horrek oso gaizki hartzen zuen aber-tzaletasuna. Baionako katedralean ihesliarrek eta haien lagunek antolatu zituzten (genituen) gose-oporretan zinez txarki portatu

zen (1970, 71, 72, 74): 1970eko Pazkoz, meza nagusian, katedrale barnearen itzulia eginez, jende guztia benedikatu zuen isopoaz, gure taldea ezik; 1971ko greban Monzon aldegitara gomitatu zuen bortizki; beti prefetarekin eskuz esku ibili zen...

Beraz atseginez hartu genuen 1986an Mgr. Molerés apezpiku berriaren izendapena, nahiz euskaldun bat eskatua genuen. Landesetako semea da, bigarren maileko ikasketak Uztaritzen eginak ditu eta alde zurratik bagenekien euskarari eta euskal gogoari garrantzi handia emaiten ziela. Euskal hizkuntza eta kulturaren aldeko aldarrikapenak egin ditu hastetik eta gero askotan errepikatu. Euskal arazoa ere ongi ulertu du. Baina haren ahaleginen fruituak ez dira beti behar zuketen bezain ugariak eta oparoak agertu.

Segurki, Vaticano II.ak sortutako teologia eta liturgia ongi hartu dituzte apaizek eta kristau populuak. Urrunduz joan dira lehengo hertsikeria eta boztizkeria. Tolerantzia hedatu da Iparraldeko eliza katolikoan, bai euskaldungoari dagokiola, bai beste arazoei begira. Baina ber denboran murrizten hasi da euskararen tokia elizkizunetan. Arazo zinez kezkarria gertatzen ari zaigu hau, eta ez apaizen erruz.

Apaizak euskararen aldekoak ditugu ia denak. Arazoa laikotarik datorkigu, Elizan aginte gehiago hartzen duten arau, bereiziki apaiz eskasez. Zuberoan batibat oso latza egina zaigu. Bilakaera horren adierazgarri, gogoan dut Zuberoako laikoei berriki Mauleko elizan ukan dugun bilkura bat. Berrogeita hamar bat ginen bilduak. Liturgiaz genuen elkarrizketa, apaiz bat gidari: Donapauleko erretora, gure laguntzera Nafarroa Beheretik etorria. Bukatzean honek zerbait ulertzera eman du euskararen alde nolabait, «Elkanoren semeak» ikusgarritik Inakiren otoitza aipatuz eredutzat bere edertasunagatik... Eta hara non bizi-bizia oldartzen zaizkion bi emakume frantzimant! Nahiko nekez atera zaigu apaiza gatazkatik, batek bederen ez baitzion bakerik utzi nahi. Bitartean isilik ia berrogeita hamar euskaldun. Alta bada, hor ikusten nituen pastoraletan ari diren emakume batzuk (gizonak arras guti ginen bilkuran), beren haurrei euskaraz erakatsi dutenak gostaia gosta... baina hitzik ez dute atera. Euskaltzaleak aldiz ez zeuden hor, gutiz gehienak ez baitira Elizan ibiltzen ere.

Egia de Elizatik urrundu dela gazteria, denetan bezala, eta gaztea direla gaurko euskaltzaleen artean hamarretatik zortziak edo gehiago.

Beraz gora-gora mintzo den frantzimant gutiengo ttiki batek bere legea inposatzen dio isilik dagon euskaldun jende apalari, eta hau bakarrik uzten dugu euskaltzaleek bilkuretan, liturgian, katekesian, frantses hutsaren mende. Argi dago etorkizun beltza: edo gure eginbidea betetzen dugu fededun garen euskaltzaleok, edo urte gutiz Iparraldeko elizatik ate geratzen da euskara.

Horrelako gauzen aurka lan egiten duen apaiz talde bat badago, Herriarekin deitzen dena: maiz biltzen da, bereiziki euskal arazoari begira bere iritzi, aburuak agertuz.

Laikoen aldetik ere zerbait badago, baina ez hainbestekoa. Batzuek antzineko urteetan, urtero egonaldi batzuk antolatzen zituzten «Fedea eta Kultura» gaien inguruan. Baina langile gutiegi ziren eta orain akiturik daude. Berpiztekoa da xede hori, talde zabalago batekin. Hargatik orokorragoa da nire us-tetan euskaltzale fededunon eginbidea: liturgia, kantua, katekesia bultzatu, hazi, sustatu behar ditugu euskaraz.

BEGOÑA ESKISABEL

Vatikanoko II. kontzilioaren ondoren, Afrikako Burundi herrian urte batzuk bizitakoa naiz eta hango biztanleekin saiatu nintzen pastoralgintzan, hezkuntzan, nekazaritza-animatzaile eta laguntzaile sozial bezala. Gertutik ezagutu nituen hango bailara edo mendisketako oinarritzko kristau komunitateak.

Han, lekuan lekukoek zuten beraien otoitz-ospakizunen ar-dura; katekistek laguntzen zituzten haur, gazte eta helduak kristau bidean hezitzen. Beraiekin bizi izan genituen liturgia eta ospakizun ederrak; Jaunaren Hitzaren ospakizunak; Jaunaren Hitzaren entzun, barneratu, gureganatu eta geure buruari mezu horrek eskatzen ziona besterenganatuz. Elikagai onuragarria

zitzaigun gure egunerokoan, senide eta ingurukoekin jarraitzeko anaitasunean. Apaiza hilean behin edo bi aldiz agertzen zen; bertakoekin egoteko egun bat edo bi hartu eta igandean meza ospatzen zuen. «Zuek zarete Eliza...». Vatikanoko II.aren mezua sakon bizi genuen han herritarrekin.

Hemen Euskal Herrian, berriz, mezu hori urruti gelditzen zai-gu. Hemengo elizetan ez dago otoitz-ospakizunik apaizik gabe, ezta ere Jaunaren Hitzaren ospakizunik... Joan XXIII.ak Elizaren ateak zabaldu zituen, baina hemen lapurren beldur-edo eliza gehienetako ateak itxita daude meza-garaian ezik.

Burunditik etorri berritan, Belgikan egin nuen urte t'ardi. Estimagarria zitzaidan Karmeldarrin elizara joan eta Anaidiak kristauekin arratsaldero zuen otoitz-ospakizunean izatea, non gazte ugari bildu zen eta denon otoitza ospatzen genuen. Hemengo elizkizunetan, berriz, gazte gutxi izaten da eta jende heldua ere banaka bakarrik; izan ere, hemenego elizetako liturgia hotza da, aspaldiko galdera-erantzun, aipamen inbertsonalez egina.

Geure otoitz-ospakizunak geure hitzekin antolatzen badugu zer egina, garenaren adierazpena izan daitezen. Oinarrizko kristau talde batzuk saiatzeko dira beraien artean eta poliki-poliki beraien ekintzak fruituak zabaltzen dituzte. Horien fruitu bat *Latinamerikarra 96* Agenda dugu, euskaraz argitaratua eta non eguneroko liturgia irakurgaiak azaltzen diren, edo erreferentziak behintzat; Euskal Herriko Elizaren arduradunek ere eskaini ez digutena, Oscar Romero Solidaritza Batzordeko kideek eskaini digute gure hizkuntzan; agenda horren laguntzarekin kristauok eguneroko liturgirako izendatuta dagoen Jaunaren Hitzaren giroan gure otoitza prestatu eta fedea sakontzeko bidea dugu.

1994an *Elizen arteko Biblia* euskaraz argitaratua izan zenean, poz handia izan nuen. Frantsesez argitaratua ezagutu nuen lehenik eta Burundin nintzela han bertakoen hizkuntzan argitaratu zuten. Poz eta atseginezko harrera izan zuen Burundin, eta ibili naizen lekuetan Biblia horrekin mugitu gara gure otoitza prestatzeko eta antolatzeko. Euskal Herrian ere geure Liburua izan dadila eta berarekin Ekumenismo bideak egiten saia-

tu gaitzela. Kristauok badugu batak bestearengandik zer ikasia, Elizetako kristauak entzun, harrera egin eta errespetuan hitz egin eta elkarrekin jarraituz Jaunaren izenean.

Etudes aldizkari ospetsuaren zuzendariak, 1995eko ale batean, «Holandar Katixima» izeneko irakurtzea garrantzitsua zela kristautentzat zioen. Hori ere *Jakin*-kideek euskaratu ziguten 1975ean. Gure esku dago gure hizkuntzan irakurtzea, bere mamia sakontzea. Liburu gutxi ditugu gure hizkuntzan erlijioari buruz Euskal Herriko kristauok; *Kristau bidea*, *Elizen arteko Biblia...* gure eskura daude gure fedeari eutsiz egunerokoan saiatzeko. Aspertu gabe gure fedea adierazten jarraitu dezagun «justizia eta bakea besarkatu arte».

JESUS ESNAL

Nere kristautasuna nere senditik datorkit. Gero aberasten saiatu izan naiz, Parrokia eta Kristau Langile Katoliko taldeetan. Ez naiz seminariotik pasa. Aurrez, gaian sartu baino lehen, oinarri bezala, nere pentsamodua azaldu nahi nuke, hobeto ulertzeko gero azalduko ditudanak.

- Gure mundua sortu zuen, bere maitasuna besteengana zabaltzeko, Aita Jaungoikoak bere ahalmenez, eta lehen orduan sortutako mundua benetan garbia, zuzena, akatsik gabekoa dirudi zela.

- Mundu honetan ipini zituen gizon-emakumeak, bere antzeko eginez.

- Gizon-emakumeok beren askatasuna gaizki erabiliz, okerbidetik jo zuten.

- Orduan, Aitak, bere Semea bidali zuen mundu honetara mundua bide onera ekarri nahiz, eta Seme honek sortu zuen Eliza.

Horrela laburki esanda, guk, sinesten dugunok, batetik Aitarren lanari jarraituz, mundu hau landu behar dugu, aurrera

pen guztiak asmatuz, gizon-emakume guztien onerako tresna guztiak asmatuz. Etxebizitza egokiak, bide aurreratuak, lantoki aurreratuak ere, ikastetxeak, eta abar.

Baina, gizon-emakumeak, oker-bidetik joan ginenez, kristau bezala, baita ere, Semearen bideari jarraitu behar diogu, Elizan lan eginez denentzako nahi dugun mundu hobea izan dadin zuzena, solidaritatez eta elkar laguntzaz, Aitak hasiera batean mundu hau nahi zuen bezala.

Eliza munduan dagoenez, batetik dauka Jaungoikoaren laguntza, eta bestetik, gizon-emakumeen akats guztiak, eta gu kristau bezala hor gaude sartuta.

Azken 30 urte hauetan izan ditugu, batetik, aurrerapenak ekartzen dituzten arazoak; arazo onak izanik benetan aldaketak sortzen dira. Esate baterako, gaur, ez gara gure herri barruan egoten, kanpora atzerritara eta abar oso erraz ateratzen gara. Telebista, telefono eta abarrekin, hitz batean, hartu-emanak beste mundu batzuekin irekitzen zaizkigu, beren kultura, pentsaera eta abarrekin.

Bestetik, Estatu mailan, eta Euskal Herrian, frankismoak izugarritzko kaltea egin dio gure Elizari.

Azkenik, 60ko hamarkadaren hasieran Kontzilioak nahi izan du gure Eliza eguneratu —*aggiornamento*—, eta hiru gertaera hauekin, kristau munduak ez dugu izan ahalmenik behar bezala erantzuteko, ezagutuz alde onak eta txarrak izan ditugula, edo oraindik dauzkagula.

Baina nahikoa izan zen Vatikanoko II.a langak puskatuz, eta barrenera bakarrik begiratzen egon gabe, mundu zabalera bere modernismo eta guztiekin ondoan jartzea, lurrikaren antzera, gure artean sekularizazioa, barrengo tentsioak eta abar lehortzeko.

50eko hamarkadatik hasita, Estatu mailan eta Euskal Herrian sortu ziren Eliza barruan talde eta mugimendu batzuk beste ren artean, baina hauek beste ikusmira eta ekintza batekin.

Talde berezi hauek (JOC-HOAC eta abar) ikusten genuen Eliza ez dela Parrokia barruan barrenera begira bakarrik lan egi-

teko, baizik gatza gatz-ontzian ezik eltzera botatzeko denez, kristaua ere Elizako indarrarekin munduan gatza izateko dela. Horrela talde hauetatik sortu ziren militante benetan ondo homituak, sartuz munduan, politikan, klandestinitatean, sindikatuetan, eta abar. Beren helburua zuzentasunen alde burruka egitea zen, mundu hobe bat egitea, Kristoren Elizari jarraituz, hasieran esan dugun bezala, Aitak sortu zuen mundua berritzea, gizatiarrago, zuzenago, solidarioago eta abar egitea.

Jakina, burruka honek, frankismoari ez zion onik egiten, eta urte haietan Estatuko gotzainak frankismoarekin bat izanik, azkenean talde hauek ahuldu eta ia erabat desegin ziren.

Elizak ez du asmatu krisi honetatik irteten —denen tartean bokazio berrien eskasia—, eta munduan lan egiten asmatu ezinez, edo munduko gora-beherekin beldurtuz edo akaso ezinez, lana, Eliza bezala, Parrokia barrenera bakarrik begira egiten da.

Ezin ukatu gauza batzuetan ahalegina alde onera egiten ari direla Pastoral Taldeak sortuz elizabarrutitan, parrokiatan eta abar. Sortu dira baita ere herri-mailako taldeak, Caritas-ek berelanak egiten ditu eta, zerbait, espetxean daudenei laguntzen eta abar.

Baina ez gara ateratzen behar bezala, gatzaren antzera, mundu berri bat egitera sartuz kristau bezala, iritziak errespetatuz, bakoitza bere pentsaerarekin politika, sindikatu, kultura, eta kirol munduan, ez politika edo sindikalismoa eta abar egiteko, baizik eta hor barruan, besteen ondoan, gauzak zuzen, aurrerakoi eta munduaren eta gizon-emakumeen onerantz lan egiteko.

Lehen aitatu dut, Elizak frankismoarekin bat egin zuela, baina gaizki egingo nuke, esan gabe, eta oso indartsu abotsa goratuz, Euskal Herriko apaiz eta erlijioso askok zenbat lan egin zuten benetako kristautasunaren alde, eta beren herriaren alde. Bat baino gehiago fusilatuak izan ziren, eta beste askok, espetxean eta erbestean urteak igaro zituzten. Benetan ondo eta zuzen.

Azkenik, gure urte hauetan, berriz minduta gaude, ikusirik Elizak bere goi-mailatik, Erromatik esate baterako, azken gotzain-izendapenetan nola alde batera laga dituen, gure ustez,

Elizaren benetako bideak, Herriko gotzainak izendatu gabe. Bilbon, esate baterako.

Hori da kristau bezala jarraitu nahi dugun sufrimentua, eta irentsi beharrean izan gara, kristau bezala jarraitu nahi dugulako.

Hainbeste gauza esan gabe lagarik, gaur benetan Elizak izan beharra dauka Elkarte eta Ebanjelizatzaile, mundu hobe bat denon artean lortzeko.

Gure gotzain Setienek, nire ustez bide hori darama, eta egia eta Ebanjelioa zabaltzen saiatzen delako, hain kritikatu da.

Gure Elizak, gotzainek, apaizek eta gu sekularrok benetan izan behar dugu, edo saiatu behar dugu, jokutzen eta bizitzen Ebanjelioarekiko leialtasunarekin, Elizarekiko leialtasunarekin eta Gure Herriarekiko leialtasunarekin.

XABIER IKOBALTZETA

Azken hogeita hamar urteotako Elizari begiratzea eta Euskal Herrian izan duen ezarreraz gogoetatzea ez da ariketa eroso edo erraza. Aldi horretako gertakarien trinkotasunak analisi xeheari uko egin eta inpresiorik errotueneren iruzkina egitera gonbidatzen du. Bi orrialdeko proposamen honek elkarrizketari ekin nahi dio, eztabaidaren eremu zabalean sartzeko asmorik gabe.

Kontzilio-artoko atek itxi ondoren, gotzainak bakoitza bere elizbarrutira etorri ziren, Eliza munduaren erdian birgaitzea bidera zezakeen elkarrizketa hasteko asmoz. Teologiako gogoeta seminarioetako hormarte estuetatik ateratzen ari zen, *campus*-etan sartzeko eta ideiak *universitas*-aren aurrez aurrez jartzeko. Jainkoari buruzko gogoetako intelektualak mahaikide egin ziren «susmoa»ren filosofoen ondoan. Erroma Europarekin adiskidetze-bidean zihoan.

Lehen hurbilketa hau itzarobidez beteta zetorren hasiera batean, baina sakratua profanoagandik, jainkotiarra gizatiarragan-

dik, Jainkoaren Erreinua munduagandik bereizten zuten mugak ez zeuden bata besteari amore emateko prest. Gure Euskal Herriko gizarte-bilbean zehar marxismoaren sutondoan jaiotako eskola guztiak zebiltzan; autonomia eta atxikimendu zabala jasotzen ari ziren inspirazio laikoko etikak. Europaranzko bidaiak Erromatik urrundu gintuen, bi bide erakutsiz Agindutako Lurrera iristeko.

Aniztasunak haustura ezarri zuen eta Eliza txoko estu batera baztertu zuen, baja garrantzitsuak pairatuz bai barne-erakundeetan, zein instituzio berekietan. Gizarte-bizitza arautzeko eta antolatzeko sakratuak bere esanahia galdu izanak, talde politiko eta sindikalek, historiak planteatzen zituen erronkak bereganatzeko, Eliza ordezkatzear bat, frankismoaren hiletetan kokatu gintuzten sinestedun ginen euskaldunak.

Gerra ondorean jaiotako lehen gazte-belaunaldia Herri honetako hiru sakralitate nagusietatik askatu zen: gero eta urrunduago egin zen modernitatearen aurka zegoen nazionalismo klasikoarengandik, aldendu egin zen familiaratik, gizarteratzeko egitura gisa harturik, eta alde batera utzi zuen Eliza, pentsamolde europarraren etorreraren eta diktadorearen erasoaren aurreko babes-esparru gisa harturik.

1978an estreinaldia eman genien politika-erreformari eta eliz erreformari. Intelektualki ahalmen handiko eta don Jose M. Sestien lider zuen gotzain-talde batek Euskal Herriaren eta Elizaren arteko txertaketa bilatzeko enkargua jaso zuen. Hierarkian bertako elementuak zituela, tokian tokikoaren sorreraranzko lehen pausoak ematen hasi zen eta, Autonomien Estatuaren eskutik, aurpegi autonomoko Eliza gisa agertzen zen.

Gotzaineria eraberriturik eta garaiko joera aurrerazaleengandik hurbil zegoen teologi hizkera zutela —Askapen Teologiako korronte latinamerikarren ekarpena—, sartu ginen laurogeiko hamarkadan. Bat etortze honek, Euskal Herriaren askapen-prozesuan ere konprometitzen zela zirudien Eliza eraldatuaren irudia bideratzen zuen. Baina Francoren zerraldoa lurperatu zuen ahulezia politikoak eta O-23ak emandako kolpeak errealitatearen oinarria ezarrarazi zieten Estatuaren egungo egitu-

ran ilusioak zituztenei. Estatutuari emandako sostenguak, NATOri buruzko erreferendumaren aurreko zalantza arteko tonuak eta Euskal Herriak berez dituen eskubideez ahazteak eredu estatalaren irudi huts bihurtu dute Eliza. Gaitzespen erabatekoekin baterako isilune susmagarriak eta lider-hierarken gehiegizko nagusitasunak, kristauak eremu publikotik at ipini dituen eklesiozentrismora eraman gaituzte.

Euskalduntasuna «gizarte» edo «elkarte» kontzeptutik abiatuz ulertzeko eztabaida modernoa norbanakoaren eta kolektibitatearen eskubideen arteko banaketa sortarazten ari da, «pertsona» eta «herria»ren burujabetzaren artean. Elizak, bere kultur jatorri eta bokazio orokortzaileagatik, jarrera hobea erakusten du «gizarte-norbanako-pertsona» trilogiarako eta ez da arduratzen Euskal Herriaren ideia gauzatzen den datu bereiztaileaz.

Kulturaztapena —«bestelako kulturen» ebanjelizatzeko prozesuetan teologoek landu duten hitza— kezkarik entzunenetakoa gertatzen ari da garai batetik hona. Eliza barruko euskararen erabilera estetikoak eta euskal eledun hutsak diren eskualdeetan apaizik ez izanak jite hiritar, burokratiko eta posmodernoko eliz izaera bultzatu dute. Kulturaztapenak ez badu kolonizazioa esan nahi, planteamenduak gaur erabat beste erako bidea hartu beharko luke, euskal kasuari dagokionez.

Gaurko egunean jadanik eta arreta Euskal Herriko gotzainen berriketako izendapenean jarriz, badirudi egoera korapilatuz doala. Joan Paulo II.aren aitasantutzak, Tagliaferri nuntzioaren jarduerak eta don Anjel Sukiaren aholkularitzak eratua dute estrategia eta Kristoren Gorputzaren eliz ereduak Jainko-Herriarena ordekatzen ari da.

Ez litzateke arraroa gertatuko, epe laburrean, euskal elizaren baitan nortasun bikoitza ezagutzea: don Jose M. Setienek elizarena eta beste elizarena, alegia.

Euskaratzailea:
ESTEBAN AGIRRE

JULEN KALZADA

Euskal Elizak Kontzilio ostean izan duen eboluzioari buruz balorazio pisutsu bat emateko, Kontzilio osteko Eliza nik baino luzaroagoan bizi eta sakonago ezagutu duen bat izan beharko litzatekeela uste dut. Elizak dituen eta zuk zeuk ere aipatzen dituzun alderdi edo adar horietan Kontzilioaren izpiritua eta erabakiak nola mamitu ziren aztertzeko, bere perspektiba behar delako.

Baina eskatu didazunez, neuk bizi izan nituen alderdiei (eta ez guztiei agian) eta bizi nuen uneko Elizari buruz eman-go dizut iritzia. Hots, neure esperientziari buruz.

Gogoan izan, alde batetik, 69an eraman nindutela Zamorako kartzelara; nire testigantza, bada, ordura artekoa baino ez da izango. Orditik aurrera «Euskal Herritik aparte, mila legoa bitarte» eta «esku eta hanka loturik preso» eduki ninduten; hortaz, gehien ere urrutitiko ikusle edo entzule moduan baino ezin izan nuen jarraitu. Epe zeharo laburra, ikusten denez, eta gainera nahiko lainopean daukadana, denboraz ere urrun geratzen delako.

Bestalde, Kontzilioaren inguruan, oinarrizko arazo nagusi bat bizi izan genuen Bizkaiko apaizek, guztiek ez bada ere askok behintzat: Kontzilioaren edukian behar den beste sakontzeko zailtasuna alegia. Zeren zaila (gehiengo handi batentzat ezina) bihurtu baitzitzaigun Kontzilioak planteatzen zuen ildo berria, jarrera berria edo Erroman egosten ari zen hura eta hartzen ziren erabakiak ezagutu eta sakontzea.

Gauza solte eta gaineko batzuk ezagutzen genituen noski; baina urrutiko kanpai-hotsak ziren eta gainera garai hartako Espainiako aireek erlasturik heltzen zitzaizkigun. Bizkaiko Eliza hierarkikoaren barruan ez zen planifikatu berari buruzko patxadazko jardunaldi, ikastaro, mintegi edo antzeko beste zer-bait. Eta, jakina, Euskal Herriko Elizarik orduan ere ez zegoen. Bizkaiko Elizak Kontzilioan izan zuen ordezkariak (gure go-tzainak) bestalde, Kontzilioari buruz bere apaiz eta eliztarrei

eman zien informazioa, esaldi honekin laburbildu ohi zen: «*Ternía junto a mí un obispo negro, muy negro*».

Beraz, Kontzilioa ezagutzea bakoitzaren gogo edo arduraren pean geratu zen. Zorionez, 60ko hamarkadan Euskal Herriko gizartea ez ezik Jainkoaren herria bera ere aire berriz inguratutik zegoen eta apaiz-talde bat (apaiz gazteak bereziki) oso interesaturik egon zen Kontzilioa ondo ezagutu eta Euskal Herrira egokitzeko lanean. Egin zen apurtxo eskerrak berari egin zen.

Ezagutze-lan hau, geure kontura burutu genuen. Aldizkari, dokumentu eta antzeko materialak aurkitu, irakurri eta lagunei pasa. Kontzilioa (bere izpiritua eta irakatsiak) noraino gurganatu genuen zehaztea bera ere zaila egiten zait. Hala ere saiaturiko naiz hautsa kendu eta eskabideari erantzuten.

Nire ustez hemengo apaizek azertu handiz sumatu zuten Kontzilioaren izpiritu berri hori gurutzada osteko izpiritutik zeharo urruti zegoela. Beraz, garai hartan munduan nagusi ziren ideia aurrelariak sartzen eta Euskal Herriko ikuspegia ematen ahalegindu ziren.

Euskal Eliza aurrelari bat egiten, beraz. Horretarako:

Eliza euskaldundu beharra zegoen. Liturgia euskaratzetik hasita. Talde zabal bat saiatu zen lan horretan. Liturgiaren euskaratze-lan hau ongi burutu zen.

Baina Euskal Herriko Jainkoaren herriak Jainkoarekiko eta eliztarren arteko harremanetan euskara erabiltzeko orduan, aldiz, nire ustez nahiko motel agertu da oro har. Hala ere, esan beharra dago Herri Gaztedi bezalako eliz mugimenduak zeharo euskaldundu zuela bere burua, euskal herrietako apaizen bileretan ere oraindik erdara hutsa erabiltzen zen garaian bere barneko harreman guztiak euskara hutsean eginik, eta Euskal Herriko euskararen aldeko mugimenduan ere eragin handia izan zuela. Beste eliz mugimendu batzuek, aldiz —adibidez JOC, HOAC, LUIS, Mariaren Alabak etab.—, oso gutxi sakondu zuten Kontzilioaren herriratze-mota honetan.

Euskal Herriko Eliza gauzatu beharra zegoen. Gurutzadaren ostean egituratu zen Elizak ez zien Euskal Herrian bizi zi-

ren garai berriei eta Kontziliotik zetozen aire eta joera berriei erantzuten. Beraz Eliza Euskal Herrira maila askotan egokitu beharra zegoela nabaria zen. Talde zabal bat saiatu zen Eliza Euskal Herri mailan hainbat sailetan egituratzen. Eta lan ego-
kia burutu zuen.

Lan-mota bat pastorgintza herriratu eta hemengo nortasu-
na ematea zen. Hau da, Bizkaiko pastoral-lana ezin zitekeen
izan Burgos eta Salamankakoaren antzekoa; edo Baionakoa ere
ez Bordelekoaren antzekoa; Nafarroa, Baskongadetako hiru
herrialdeak eta Iparraldea (Euskal Herriak) bilduko zituen pas-
torgintza baino. Eta horretan saiatu ziren.

Talde honek bere pastoral-lanez gain, behin eta berriz eta hi-
tzez eta egitez eskatu zion Eliz Hierarkiari Euskal Herriko egi-
tura emateko Euskal Elizari, Kontzilioak horretarako baimena
ez ezik iradoki ere egiten zuelako: Gotzainen Batzarra egiteko,
Euskal Herriko mugetara moldatzen zen Artzapezpikutza ba-
tean (edo pareko zerbaitetan) egituratzeko... eskatu zion. Bai-
na errebindikazio horiei ez zieten jaramonik egin ez garaiko
gotzainek, ez gerokoek.

Eliza Euskal Herrira egokitzeko lanean genbiltzanok elizba-
rrutiko hierarkiarekin geneuzkan harremanak ez ziren onak,
gure Eliz Hierarkiak Euskal Herriaren zati bat Espainiaren
baitan eta bestea Frantziaren baitan ikusi nahi zituelako eta
Hegoaldea bera ere zatiturik mantendu, Kontzilioaren esan
eta irakatsietara egokitu beharrean, apaiz-taldeek («Gogor» dei-
tuak eta beste batzuek) hainbat eratako ekintza-motak egin zi-
tuzten egituraketa hori gauza zedin eskatuz, baina ekintza ho-
riek Euskal Herriko Elizaren eta Euskal Herriaren historian eza-
gunak direnez, eta gainera luzatu egin naizenez, ez dut gehiago-
rik ekingo.

IÑAKI MENDIGUREN

Galderako 30 urteok nire bizitza gehientsuena hartzen du-
te, eta azken 20ak ez ditut eliza katolikoan eman, eliza protes-

tante batean eta libre samar baizik. Kanpotik ikusi izan dut, Erromako eliza, eta honek bere on-gaitzak izan ditzake: bate-tik, zenbait alderdi gutxitxo ezagutzea ongi baloratzeko; bestetik, zenbait puntutan konparatzeko aukera.

Adinagatik, beraz, gutxi oroitzen naiz Kontzilio aurreko eli-zaz: alegia, liturgia zaharrekoaz eta, bere alderdirik beltzenez, Beldurraren Teologia eta —gure aita zenaren esanetan— arimetako diktadura praktikatzen zuen elizaz, orduan bekatua eta zigorra omen baitziren ardatz nagusiak.

Alde horretatik, behintzat, izan da aldaketarik. Euskal Herri-ko eliza katolikoak ere herrialde industrializatueta eliza gehien-tsuenek jasan duten krisialdi eta sekulartze-prozesu bizia ja-san du. Ondorioz, eliza, seminario eta komentuak asko hustu zaizkio eta, bide batez, gizarte-eragina biziki ahuldu. Garai batean Estatuarekin eta aginte zibilarekin zuen lotura ere as-ko lasaitu du. Bestalde, Kontzilioak berak itxaropen eta ilusio handia piztu eta bide berriak ireki zituela iruditzen zait, baina azken urteotan (Joan Paulo II.aren agintealdian, batez ere) ho-ri asko zapuztu dela esango nuke, nolabaiteko atzera-martxa egon balitz bezala.

Zer ulertu behar da «eliza katolikoa» esatean? Galderan ber-tan hierarkia eta komunitatea aipatzen dira. Baina non buka-tzen da bata eta non hasten bestea? Hierarkia ere ez da bakarra eta erabat homogeneoa (Setien ez da Sebastian edo Ratzin-ger). Are gutxiago da homogeneoa, komunitatea: aski joera ez-berdinetako gizabanako eta kristau-taldeek osatzen dute Eus-kal Herriko katolikoek komunitatea. Bereizten hasita, eta esta-tistikoki edo soziologikoki bakoitzak zer pisu duen ez badakit ere, sailkapen labur hau egingo nuke:

- Jaiotakoan elizan bataiatu-riko jende dezentek erabat eten du berarekin. Gradu desberdinetan bada ere, antiklerikalismo bortitza sumatzen dut batzuegan; beste askorengan hausnar-keta sakona, agnostizismo sana, pasotismoa, indiferentzia, etab.

- Beste batzuek, fede-bizipen handiegirik gabe, bataio, jau-nartze, ezkontza edo heriotzako orduan elizara jotzen jarraitzen

dute. Errentaren aitortpenean eliza katolikoari emango diote zerga, eta agian seme-alabak doktrinara bidali era bai.

- Badira katolikoak (laiko nahiz apaiz edo erlijiosoak, eta hauek beren mikro-komunitateak osatzen dituzte) fedea koherentzia handiagoz bizi dutenak. Alegia, Vatikanoko II. kontzilioaren hasierako izpiritu eta bide berritik zintzo eta ausarki aurrera egin dutenak. Hauek jatorrizko kristau-mezuan sakondu dute, Biblia «berraurkituz»; hierarkia, tradizioak, historiaren zama, etab. erlatibizatu dituzte; kristau-mezua egungo errealitatera egokitu eta gizartean, politikan, kulturean... ondorio guztiekin bizitzeko ahalegina egiten dute, besteak beste, eliza benetan euskalduntzeko ahalegina; laikoen eta kleroaren arteko koska berdindu dute; jarrera ekumeniko zabalagoa dute, etab. Niretzat talderik interesgarriena litzateke.

- Bada beste multzo bat hemen bertoko nahiz Vatikanoko hierarkiari estuago lotua, eta hauek doktrina ofizialari jarraitzen diote zintzo. Nolako gotzaina, halako jarrera dute batzuek; eta nolako aita «santua», halako jarrera besteek (kontserbadoreenak sartuko nituzke hemen, opusdei-zaleak, etab.)

Eliza katolikoa, erakunde bezala hartuta, bakarra da, oso zentralizatua eta, eliza protestanteek munduan zehar duten dibertsitate edo aniztasunaren aldean, oso monolitiko, homogeneo eta uniforme. Beraz, maila gorenean Erromak ezartzen du doktrina ofiziala. Gero, estatuka edo, gotzain-batzarrak daude, dinamika autonomo erlatiboarekin. Eta jakina da Baionako apezpikua Aturritik gora joaten dela eta Hegoaldeko laurak Ebrotik behera. Zentzu honetan, bertoko gotzainak zenbait ekintzatarako batu arren, ezin da esan Euskal Herriko eliza katolikoa gorputz autonomo bat denik, eta ez dut uste bilakera propio berezirik izan dezakeenik; are gutxiago bertoko gotzain guztiak ildo beretsukoak ez diren bitartean, eta, azken izendapenek erakutsi dutenez, ez dirudi honetarako asmorik dagoenik.

Egia da gotzainen izaera edo nortasunak marka dezakeela beren kargualdia dagokien elizbarrutian. Adibidez, ukazina iruditzen zait Setienen figurak azken urteotan izan duen eragina

Gipuzkoako eliza katolikoan. Baina hau ere neurri batean bakarrik; zeren eta, zenbat eta gorago hierarkian, orduan eta Erromari lotuago agertzen baita jendea, doktrina-mailan, behintzat; ez dakit norberaren gogoz edo halabeharrez. Euskal gatazka politikoari buruz badu Setienek ahots propio eta ausarta, hau aitortu behar zaio; baina gai honetan ere, beste gotzainak (oso inpartziala ez den) diplomazia vatikanoaren superzuhurtiaz jokutzen edota agintean dagoenaren musikaz dantzatza egiten ikusten ditut gehienetan.

Eliza ofizial honi aldatzeko gogo eta presa gutxi sumatzen diot nik. Elizak, oro har —eta ez eliza katolikoa bakarrik, baina bera bereziki—, kontserbadoreak dira, eta aldaketak ezinbestean, halabeharrez eta beranduegi egiten dituztela iruditzen zait. Eliza katolikoa oso atzera dabil barne-demokrazia, zelibato, emakumezkoen apaizte, famili eta sexu-kontu edo beste arazo askotan. Lehen zituen pribilegioei ere —eta orain Hegoaldeaz eta Espainiaz ari naiz— ahal duen neurrian eutsi egin nahi diela iruditzen zait, eta honetarako berak hain trebeki erabili ohi dituen p resio-bideez baliatzen dela. Hau gertatzen da, nire ustez, bere ekonomia edo hezkuntza-eragina arriskuan ikusten duenean.

Baina, batez ere, funtsezko alderdi batean dabil eskas eliza katolikoa, baita beste elizak ere; gaurko gizakiari sinesgarri eta interesgarri gertatzeko moduan kristau-mezua eguneratzen. Eta hau erabakiorra da.

MARTIN ORBE

KONTZILIO BAT IZAN ZEN

Kontzilio ondorengo hogeita hamar urteetan Elizak izan duen bilakaera baino areago Kontzilitik hogeita hamargarren urtera Eliza nola ikusten dudan izango litzateke nire gogoeta xume hau; Bizkaiko elizari begira egindakoa gehienbat.

Gaia honela jorratzeak Kontzilioa gaur egungo elizgintzarekin bide-erakusle eta erreferentzia-puntu baino areago, jadanik

Elizaren historiaren kapitulutzat hartzea esan nahi ez ete duen nago. Eta, tamalez, nire behatoki mehar bezain llaburretik begiratuta horrelango zerbaiten susmoa daukat. Izan ere, bai Bizkaian eta bai Euskal Herrian, azkenaldian, izan ditugun apezpikuen izendapenetan ikusitakoaz, kasurako, Kontzilioaren ondoren urratutako bideak ala ahaztu ala bazterrean utzi direla ematen du.

Ez dago esan beharrik, Eliza Erromako erakunde hierarkiakoak eta gure elizbarrutietako apezpikuak baino askoz gehiago dela; baina izatez horrela izanik eta horixe ozenki aldarrikatu arren, badirudi eliz gidariek beraiei meneko zaien artaldea gogokoago dutela eta eliztarrok ere hor nonbait ez dugu gehiagorako ez gogo gehiegirik ez kemen eta indar soberakinik.

Elizaren bozeramaileek, maizenik, ederrespenez beterik eliz erakundearen ahaleginez eta lorpenez jardun ohi dutenez, zilegi bekit neure inguruan somatzen ditudan gabeziez aritzea.

Ohartzen naiz deuseztatzailea aterako dela Bizkaiko elizaz emango dudan ikuspegia, baina hala halako alkar maitasun orohartzailearen izenean eliztarren ezintasunak, huts egiteak eta —nola ez— saldukeriak ere edo errazegi zuritu edo koldarkeriaz estaltzen direnez, uste dut beharrezko zaigula zintzoki egindako autokritika eta kritika, garratza izanik ere.

ABIAPUNTUA

Bizkaiko elizari dagokionez, bada, Kontzilioaren harreran gertatu ziren bi gabezia aipatuz hasiko nintzateke.

- Bizkaiko elizaren buruzagitza, nolabait esateko, ez zen Kontzilioaren irakatsi eta jokamoldeen aldekoa. Hauen jarra, beraz, ezin izan Kontzilioak markatutako bideetatik gogoz eta esperantzaz abiatzea.

Elizako gidaritzari zor zaion obedientziaren ildotik ulertu zuten Kontzilioak eskainitako irakatsiak onartu eta proposatutako eraldaketak bultzatzea.

- Kontzilioaren aldekoak ere izan ziren, noski, Bizkaiko elizan, eta 1968. urteaz geroztik nagusitu egin zirela esan daiteke. Ukaezina maila guztietako eliztar askoren borondate eta ahalegina. Halaz ere, ahalegin horretan, eliztarrok behin eta berri, aleka izan ezik, gainditu ezin dugun erronka zaila aipatu behar.

Izan ere, Elizaren diskurtso teorikoa, formalki bederen, Kontzilioarenari egokitu zitzaion eta Gotzaitegi eta elizbarrutiko organigrama Kontzilioaren eskakizunei erantzuteko berrantolatu; baina nire uste apalean hori guztia baino harantzago dago elizgintzaren muina, hots, bizi eta sufritu, lan eta atsedean, amets eta etsipen... hitz batez, bizitzako mila arlo korapilatsutan ari diren herritarren artean presentzia umil eta enkarnatua hezurmamitzea litzateke kristauon berarizko zeregina; eta ez dut uste horretan aurrerapauso aipagarririk eman zenik.

Hurbiletik ezagutzen dudan datua aipatzearen, hogeita hamar apaiz bizkaitar izan ziren Zamorako kartzela konkordatorioan 60ko hamarkadan; beste hainbatek ihes egin behar izan zuten...

Apaiz hauen paraderoa ez zen bide bakar eta beretsutik gauzatu, ekimen eta jarrera desberdinetatik baino, hau da, zenbait talde eta herritarren ahalegin politiko, sozial eta kulturalera, herritarren zerbitzari gisa, hurreratzetik hain zuzen.

Herri kontzientziaz ari ziren herritar saiatuenen ahaleginak isladatzen ziren apaiz haien jarrera eta ekintzetan. Eta herritar askok eta askok prezio latza ordaindu behar izan zuten: atxiloketak, torturak, epaiketa militarrik, kartzela-zigor luzeak, erbesteratzeak...

Eta gogorra da esatea, baina nik uste eliz erakundeak 36.eko gerrate zibilean izan zuen jokabide berdintsua izan zuela Bizkaiko elizak, hots, arazoaren jatorri eta muina berraztertu eta zigor-bidean jarritakoengana hurreratu beharrean, garaiko botere politiko eta sozialen agindu eta erabakietara makurtu. Eta horrela, gerrate zibilean herritar eta eliztar askok jasan behar izan zuten etsipena, errepikatu egin zen belaunaldi gazteetan 60ko eta 70eko hamarkadetan.

Egin kontu, 1969. urtean, Bilbo eta Donostiako apezpikuentzat, torturak, «detenidu batzuk», presondegietara sartu aurretik, hartutako «tratu txarra» zirela. Eta tratu txar horien egiazkotasunari dagokionez, askoren artean zabal dabilen «zurrumurrua» baino ez zela, apezpikuen ustez. Delako zurrumurrua egia izatekotan, agintarien zerbitzari batzuen aldetiko gogorke-riaren erabilera ez zuzena litzateke; eta «oinarri bakoa eta geitua» izanez gero, agintarien kontrako propaganda. Eta honako hauxe apezpikuen ondorioa: horrelakoetan «egia zeatz jakitea gauza erraza» ez denez, «zurrumurru ori zabaldu dana, or da- goen egite bat» dela.

EGOKITZAPENA

Espainiako erregimen politikoaren aldaketa 1976.ean abiatu zen. Data horretarako, esan daiteke, Elizak burututzat ematen zuela Kontzilioaren irakaspenen hausnarketa eta bitarteko pastoralen egokitzapena.

Ez da iruzkin labur hau demokraziaren argi eta itzalak aztertzen hasteko tokia, baina demokraziaren ulerpenaz irakurketa kritikoa egin beharra dagoela deritzot. Izan ere, demokraziaren kontzeptua sakralizatu eta absolutizatu egin da eta, honenbestez, herritarren beharrei erantzuteko marko auneragarri baino gehiago txandatu ohi diren ordezkariak, beraien neurri- ra, gobernatzen duten status politiko-soziala bilakatu da.

Eliza, bere aldetik, erraz egokitu da egoera honetara. Bizkaiko eliza, salbuespenak salbu, demokrazia formalaren esparruan murgildu da eta Elizaren jardunaren eta gizarte zibilaren bila- kaeraren artean alkar komenentziazko eta begirune interesdun distantzia neurtua nagusitu da. Diogunaren argigarri, har di- tzagun gure herrian soluziobideratzeke dauden zenbait funtsez- ko arazori buruzko jarrerak.

Arazo politikoa

Elizaren diagnosi eta ondorengo jarrera, nagusiki, honako hau dela uste dut. Demokrazian gaudenez, demokraziaren ba-

liabideetatik konpondu behar da Euskal Herriko gatazkaren arazoa. Printzipio eta jarrera ezin borobilagoa, dudarik gabe, baina printzipio aseptikoekin ez dira arazoak konpontzen.

Demakrazia, bere akats eta guzti, sistema politiko hobere-na dela bezain egia da, gure demokrazia hau, hogeitertan, ez dela gai izan Euskal Herriko egoera gatazkatsuari konponbide egokia emateko. Eta ez du balio sistemari eta gehiengo sozialari oldartzen zaion gitxiengoa dela arazoaren errudun eta errudun bakarra esateak. Demokrazia gehiengo eta gitxiengoaren arteko indar erlazio matematikoa baino zerbait gehiago da, ezer izatekotan.

Badirudi, klase politiko profesionalaren mimetismoz ari dela Eliza. Harentzat, «radikalak», eta hauexek soil soilik, dira gatazkaren errudun. Elizarentzat «polarizatuak» dira saltsa horietan dabilzanak. Bien bitartean arazoa geroz eta gordinagoa da eta egunean baino egunean alkarrekiko arrotzago bihurtuz doaz Eliza eta euskal erresistenteak. Indarkeria oro, datorren gunetik datorrela, gaitzestetik, alde bateko indarkeria soilik ikustera eta hori gaitzestera igaro gara Elizan.

Eta kontua da, Elizak —elizarrok— munduaren gatza izan behar dugula.

Arazo kulturala

«Euskararen eta euskaldungoaren egoera, Elizan, inoiz baino oparagoa da» bezalako baieztapen borobilak egia dira; egia orokorrak. Noski, Eliza gizartean bizi da eta gizartearen aportazio guztiez elikatzen da; eta horrela izan behar du; hori ukatzeko bezain kamutsak ez gara.

Baina Elizak ez du oraindik egin arlo honetan, Euskal Herrian, izan dituen utzikarien autokritikarik. Eta aurrera begira, ez du bere egitura eta izaera euskalduntzeko plangintzarik. Eredu urbano erdaldunak Bizkaiko euskaldungoaren esparruak egunerik egunera ordezkatu daroaz. Eliz guneetan euskal *gizartea* da erreferentzia-puntua eta ez euskal *herria*; areago, berein beregi aitortzen da *euskal herria* izen soilak mesfidantza edo/eta gaitzespena sortarazten duela kristau banako eta talde aktiboetan.

Asko famatu dira Elizak eta elizgizonek euskarari eta euskal kulturari egindako aportazioak; ukaezinak dira. Baina bada hor elementalena izanik, lotsaz edo, ahaztu egiten den bereizketa egin beharra. Euskal Herriko eliz erakundea ez da inoiz izan ez euskalduna ez euskaltzalea eta, sarrerakoan aipatzen genuena kontuan hartuz, esan daiteke izateko asmorik ere ez duela. Hala, bada, elizgizon askok, pertsonalki eta maiz eliz agintariengandiko oztopo eta deskalifikazioen artean, lan oparoa burutu izan dute euskal letren zenbait alorretan. Beraiena da, beraz, meritua. Nori berea hori da legea.

Bestalde, elizgizonen kopurua nabarmenki urritzean eta euskaldungoaren kultura-maila sekulartu egin den heinean hedatu eta igotzean, begi-bistan geratu dira eliz erakundeak arlo honetan dituen gabeziak eta desfaseak.

Datu bakarra da, baina adierazgarria. Bizkaiko elizak ez du oraindik orain ez bereganatu ez erabaki apaiz-bidean ari direnak —gitxi, bestalde— euskaldunak izan beharra. Areago, gaia horrela planteatzeak ikaragarritzko tira-birak sortzen ditu.

Arazo soziala

Legedia hobetu da...; sindikatuak hor daude... Hor dago, beraz, arazoak gainditzeko markoa. Marko demokratikoa hau ere, noski.

Baina, halaber, inoiz baino langabetu gehiago dago; pobrezia-guneak errealitate gordina dira; arrantza eta nekazaritza bezalako sektoreak itolarri estuan murgilduta daude... Aurpegi aurrerakor eta moderno duen sistema ekonomikoa erabat injustoa eta inhumanoa da. Aski da ondorenei erreparatzea: diferentziak gero eta nabarmenagoak aberatsen eta pobreen artean, lehenengo eta hirugarren/laugarren munduaren artean.

Euskal sindikatuak azken aldi honetan egiten ari diren azterketetan egoera injusto hori baieztatu besterik ez dute egiten. Ildo beretik Eustat-en azken datuen arabera, Bilbon bereziki, diferentzia sozialak, auzoka, nabarmenak dira.

Egoera honen aurrean, «aurpegi berriko Caritas» al da Elizak duen erantzun bakarra? Behartsuei adierazten ete zaie,

egiaz, Berri Ona eta behartsuek ebanjelizatzen ete gaituzte? Sozialki eta politikoki pobreak direnen guneetan eraiki nahi dugu Eliza ala Gotzaitetik bulegoetan eta gure parrokia ingurumarietan eraikitako eliz eredia eskaintzera joan ohi dugu ezinean ari direngana? Akitu al da profetismoa Elizan?

AURRERA BEGIRA

Ez dakit nik zenbat argi gorri piztu behar diren Elizak barne-azterketa sakona egin beharra ikus dezan; dagoeneko, eta aspaldixotik, hainbat piztuta daudela esango nuke.

Oraintsura arte Sendotza hartu ondoren, eta orain Lehen jaunartzea egin ondoren alde egiten digute umeek gure elizetatik; gelditzen zaizkigunak eliz barneko ekintza eta taldeetan ari dira, baina ez dira ikusten¹ noski, garaurik ere ez talde «markatuetan»; Bizkaiko elizarentzat badirudi BAK (Bakearen Aldeko Koordinakundea) dela Euskal Herriko talde bakezale eta bakegile bakarra; apaizgaiak ia agortu dira eta ez dirudi erraza izango denik Elizak nahi duen bezalako apaizgorako bokazioak errekuperatzea; Elizak onetsitako talde eta ekinbideetan menekotasunez jardutea erabiltzen da fede-hazkundea neurtzeko parametrotzat; Elizaren zenbait ageriko agerpen, hala nola parrokia askotako burokrazia eta harrera-jitea, eliz barneko antolaketa ekonomiko eta administratiboa, zenbait erlijioso ordenen bizi-tan-kerak, etab. testimonio baino areago antitestimonio bilakatu dira; geroz eta nabarmenagoa da Elizaren mezu ofizial eta elizatarren sineskizun eta jardunbide erreala-ren arteko urradura...

Eliza ez da —horrela definitu zuen Kontzilioak— «gizarte burutua», «Jainko-herri» baizik. Jainko-herri hori herriz herri hezurramitzeko ezin egin izango zaio muzin norbere herriari; aurretiki herri minorizatua dugunean. Eliza huts-eginez ere ezin da izan genozidioaren gaizkide.

Ahaztuxea dirudien arren, Kontzilio ondoren finkatutako bideetatik abiatu beharko dugu Eliza indarberritzeko; orain arteko handikeria eta giza-aldrak erabat ahaztuta. Bihotz zabalaz aztertu beharko dugu zeintzuk diren eta non dauden egun-

go «garaien zantzuak» eta zuhurtziaz eta apaltasunez erabili behar harko ditugu Nazareteko Jesusek Hobetsi eta geure esku ditugun «bitartekotzak».

1. Herrigintza arlo desberdinetako taldeetan.

JOSE ANTONIO PAGOLA

Elizak Euskal Herrian Kontzilio ondorengo 30 urteotan izan duen jarduera aurkeztuko dut, laburki bada ere. Jarduera horren alderdi pastorala azpimarratuko dut, batez ere. 1979. urteaz geroztik Donostiako elizbarrutiko Bikario Nagusi naizenez, iruditzen zait, hori izan daitekeela nire ekarpenik interesgarriena gogoeta honen inguruan.

ELIZBARRUTIEN ARTEKO ELKARLANA

Vatikanoko II. kontzilioaz geroztik, Euskal Herriko —hegoaldeko— elizbarrutien arteko harreman eta elkarlan estuagoen beharra sumatzen da. Baionakoarekin ere badira harremanak liturgi liburuak euskarara itzuli eta argitaratzeko. 1977az geroztik ohiko batzarrak egiten dituzte Iruñea-Tutera, Bilbo, Donostia eta Gasteizko gotzainek (6/8 bat batzar urtean). Urte horretan bertan sortzen da pastoraltzarako elizbarruti arteko Idazkaritza Iraunkorra. Elizbarruti horietako bikario nagusiek eta idazkari orokorrek osatzen dute idazkaritza hori. Elizbarrutietako pastoralgintza koordinatzea eta gotzainen batzarrak prestatzea da berorren eginkizuna. Idazkaritza honen jarduera aski bizia izanda (100dik gora izan dira egindako batzarrak). 1985ean elizbarruti guztien jabetzako egoitza iraunkor bat jartzen da Gasteizen.

IRUÑEKO ELIZ PROBINTZIA

Une hartan gure elizbarrutietako gotzain zirenen eskariz, Espainiako Gotzainen Batzarrak Iruñeko Eliz Probintziaren bimol-

daketari bere oniritzia ematen dio, 1978ko azaroan; Bilbo, Donostia eta Gasteiz Iruñeari loturik geratuko ziren; Jaca Zaragozarakin; Calahorra, berriz Burgosekin. Erromako Aulki Gorenari zegokion, birmoldaketa hori egiteko une egokia erabakitzea, kontuan izanik aldaketa horrek sozio-politiko ikuspegitik ekar zitzakeen ondorioak. Geroztik hainbat ahalegin egin izan arren, oraingoz Erromak ez du inolako erabakirik hartu.

GURE GOTZAINEN IRAKASPENA

1977az geroztik, gure gotzainek pastoral idazki-sorta ederra eman dute argitara, fedeari buruzko oinarritzko gaiak jorratuz eta pastoral-argibideak emanez. Urtero Garizuma inguruan argitaratu izan Idazki hauek garrantzi handikoak izan dira, Kontziliotik datorren Elizaren berrikuntza Euskal Herrian sustatzeko (ikus «*Al servicio de la Palabra*», Ed. EGA, Bilbo 1993). Era berean, gotzainek, bai bakarka bai elkarrekin, garrantzi handiko pastoral-idazkiak eman dituzte argitara, Euskal Herriko arazo sozio-politikoei buruz (ikus Jose Antonio Pagola, «*Una ética para la paz. Los Obispos del País Vasco 1968-1992*», Ed. Idatz, Donostia 1993). Horien artean azpimarratzekoa da, 1981eko otsailaren 23ko Estatu-kolpe huts egindakoaren ondoren idatzitakoa: «Pakea salbatzeko, salba askatasuna».

TEOLOGIA

Bokazioen krisiak seminarioen ahultasuna ekarri du berekin. Horrek gure elizbarrutietako seminarioen arteko harrernak estutu beharra eragin du (erretoreen arteko batzarrak), eta irakasleen arteko era askotako elkarlanari bideak ireki dizkio. Bestalde, Gasteizko Teologi Fakultateak eskaintzen dituen teologi berrikuntzarako ikastaroak, eta Donostia eta Bilboko Teologi eta Pastoral Ikastetxeek ematen dituztenak, garrantzi handiko lana ari dira egiten apaizen teologi eta pastoral-alorreko berrikuntzan. A. Arrupek bazuen gogoia eta egin zituen ahaleginak Deustuko eta Gasteizko Fakultateak bateratzeko. Baina

oraindik ez da hori lortu. 1990.eko otsailean bi fakultate horiek Teologi Biltzar bat eratu zuten, «*Cambios socio-culturales en el País Vasco y fe cristiana*» gaiaren inguruan, baina geroztik ez du jarraipenik izan. Bestalde, euskaraz egindako teologiak ez du garapenik izan.

PASTORAL EGITURAKETA

Elizbarruti guztietan sortu eta bideratuak izan dira, Vatikanoko II.ak eskatutako pastoral-egiturak: Apaiz Batzordea eta Elizbarrutiko Pastoral Kontseilua. Iruñea-Tutera, Baiona, Bilbo eta Gasteizko elizbarrutietan Sinodoak egin dira pastoralgintza eraberritzeko asmoz. Donostian, ordea, beste bide bat hartu nahi izan da; 1980az geroztik Elizbarrutiko Batzarrak egin dira, pastoralgintzako hari nagusiak eta helburuak finkatzeko. Horrela, elizbarruti guztiek beren Pastoral Kontseiluek onartutako pastoral egitarauaren bidetik ari dira lanean.

PASTORAL GOGOETA

Egia da apaizen sekularizazioak ondorio nabarmenak izan dituela; baina aitortu beharra dago, apaizek eta erlijiosoek ahalgin handiak egin dituztela pastoralgintza eraberritzeko. Elizbarruti arteko harremanei dagokienez, Loiolan (1975ean) eta Be-goñan (1976an) egindako elizbarruti arteko Pastoral Jardunaldiak gogoratu behar ditugu, eta urtero egin ohi diren Artzipresteen Elizbarruti arteko Topaketak. Garrantzi handiko kontua da Euskal Herriko Erlijiosoen Buruzagi Nagusien Elkartearen sortu izana, eta 1977az geroztik urtero egin ohi diren gotzainen eta buruzagi nagusi horien arteko topaketak. Pastoral gogoeta honek guztiak pastoralgintza ebanjelizatzaileagoa bultzatu du.

LAIKOAK

Urte hauetan zehar Elizaren jardueran eta bizitzan laikoen parte hartzea nabarmenki hazi da. Laikoak dira pastoral-alor

desberdinak suspertu eta bultzatzen dituztenak (katekesia, liturgia, karitate-pastoralta). Parrokia askotan eratuak izan diren Pastoral Kontseiluei esker, partehartze arduratsuagoa izan dezakete kristau-elkarteen bizitzan. Aldi berean, aitortu beharra dago apostolutzako mugimenduen krisi gogorra nabari dela, eta sozial alorrean eta gizarte-bizitzan kristauek duten jarduera ere oso eskasa dela.

LITURGIA

Kontzilioaz geroztik, elizbarruti arteko itzulpen-talde bat eratu zen, Baionako elizbarrutia barne, liturgi testuak euskaratzeko. Lan honen ondorio izan dira hainbat argitalpen gure parrokia eta erlijioso-erlijiosa elkarteetan liturgia euskaraz ospatu ahal izateko, hala nola: *Orduen Liturgia* (1977) eta *Orduen Liturgia -ko Doituak* (1980), *Irakurgaiak* (1978), *Meza Liburua* (1984), *Bataioa* (1970), *Hiletak* (1974), printzipalena aipatzearen. Une honetan *Ezkontza* eta *Hiletak* (argitalpen eraberritua) prestatzen ari dira. Lan handia egin da liturgiarako kantutegiaren berrikuntzan ere, bai herriarentzat, bai abesbatzentzat. Eta zerbitzu estimagarria eskaintzen da *Mintzo eta kantu* aldizkariaren bidez, iganderoko Mezarako lagungarriak eskainiz.

Eliza Katolikoko eta Protestanteetako kristauen lankidetzaz eta euskal elizbarrutien laguntzaz argitaratu da *Elizen Arteko Biblia* (1994); eta oraintsu hirueledun *Itun Berria: grekoa, latina, euskara* (1996). Itzulpen-alorrean egindako lan hau kontzilio ondorengo ekintzarik baliotsuenetakoa joenezake, zalantzarik gabe, eta Elizak euskal kulturaren mesedetan egindako ekarpenik garrantzitsuenetakoa.

KATEKESIA

Urteotan haurren katekesi-alorrean hobekuntza handia nabari da (katekesi-hezitzaileen prestaera, testuak, metodologia). Espainiako Gotzainen Batzarrak elizbarruti guztietarako prestatutako oinarrizko kristau-ikasbideak eta gure elizbarru-

tietako katekesi-idazkaritzek ontolatutako testuak euskarara itzuliak eta argitara emanak izan dira. Garapen handia ezagutu du, Sendotzaren inguruan gazteekin egindako fede-hezierak e re. Gai honi buruz, elizbarruti arteko topaketa egin zen Arantzazun (1990). Helduen katekesia bera eta laikoen kristau-heziera hedatzen eta indartzen doa (Teologi Eskolak, Guraso Eskolak, etab.). Azken urteotan arreta berezia jartzen ari zaio ezkontzako eta famili pastoraltzari.

Elizbarrutietako Idazkaritza Sozialen jarduera garrantzi handikoa izan da urteotan; elkarrekin antolatutako urteroko argitalpen-egitasmoak dituzte sozio-politika alorreko gaiei buruz.

KARITATE PASTORALTZA

Garapen handia izan du Caritas-en ekintzak; garrantzi handiko egitasmoak bideratu dituzte langabetuei laguntzeko, eta behar-egoera berrietan aurkitzen direnentzat (etxerik gabeko, ama ezkongabe, tratu txarrak jasandako emakume, zahar bakarti) zerbitzu berriak sortu dituzte horrelakoentzat. Garapen handia izan dute osasun-pastoraltzak eta espetxe-pastoraltzak e re (une honetan elizbarruti arteko argibide-arauak prestatzen ari dira). Elizbarruti guztietan antolatua dago «Gizakia Helburu» izeneko droga-menpetasunean daudenei laguntzeko programa; eta egoitzak sortu dira senitartekoen laguntzarik gabe dauden HIESaren menpekoentzat (Donostian, Bilbon).

EKONOMIA

Gure elizbarruti guztietan ekonomia egituratzekoan hiru irizpide erabili dira, batez ere: apaizen soldataren berdintasuna, parroki arteko solidaritza eta autofinantzaketaketa.

ETB-KO PROGRAMA ERLIJIOSOAK

ETB martxan jarri zenez geroztik, igandero *Meza Santua* eskaintzen da euskaraz gure elizbarrutietako parrokiaren bate-

tik, Baiona barne. Bada kristau-gogoeta labur bat ere astero ematen dena. Nolanahi ere, aitortu beharra dago, behar bezala prestaturiko pertsonen falta sumatzen dela, beste programa batzuek arduratu ahal izateko.

GURE ELIZBARRUTIETAKO MISIOAK

Bokazioak gutxitu egin badira ere, Bilbo, Donostia eta Gasteizko elizbarrutiek aurrera jarraitzen dute 1948an beren gain hartutako erantzukizunarekin. Misio-ekintza hau hedatzen joan da urteotan Hego Amerikako lurraldeetan (Ekuador, Venezuela, Brasil, Txile) eta Afrikakoetan (Angola, Ruanda, Zaire).

MAIXUX REKALDE

Kontzilio ondoren igaro diren 30 hamar urte hauetan eliza katolikoak ahalegin handiak egin ditu, nire iritziz, Euskal Herrian, bere izaera gaurko gizarteari egokitzeko asmotan. Hori egia da, baina asmo horiek gauzatzerakoan motz geratu dela uste dut, zenbait arlotan hutsuneak aise nabarmentzen direlarik.

Vatikanoko II. kontzilio aurretik Juan XXIII Aita Santuak zioen «Elizan haize berria sartzeko leihoa ireki» behar zela, eta horren eraginez eratu zuen aipatu Kontzilioa. Euskal Herriko Elizak leihoa ireki zuen baina etorkizunaren beldur edota «berritasun» hori handiegia, jasanezina, arriskugarria izango zela-koan, leihoa erdi irekia geratu da. Alde ederra dago leihoa zabal-zabal ireki edo erdiska egitea eta, esango nuke, zenbait arlotan zirrikitu bat besterik ez dela ireki.

Kontzilioak beste gauza eder askoren artean bi gai oso garrantzitsu aztertu eta erabaki zituen:

- «Eliza Jaungoikoaren herria da», eta
- «Eliza gizartearen zerbitzurako sortua da».

Jaungoikoaren herria dela aitortzerakoan Eliza bataiatu guztiok eratzen dugula esan nahi du eta, horren ondorioz, se-

kularrak ere partaide biziak garela; beraz, gure ardua hartu behar dugula, zama handiagoa datorkigula baina, era berean, hierarkiak ere aintzakotzat hartu behar gaituela.

Urrats asko eman dira arlo honetan, hala nola, Elizbarrutiko eta Parrokietako Pastoral Kontseiluak eratuz, haurren, gazteen eta helduen katekesiak sendotuz, finantza-arlorako eta liturgiarako taldeak sortuz, gaixo, espetxeratu eta behartsuei laguntza emateko erakundeak bultzatuz... Baina oraindik orientabideak goitik behera datoz zuzenean, ez dira ia kontuan hartzen taldeetan sortzen diren iritziak eta, are gutxiago, emakumezkoen iritziak baldin badira. Hemen azpimarratu nahi nuke zein baztertua aurkitzen den emakumea Elizaren erabakiak hartzeko mailetan, eta hori lehen aipatutako erakunde horietan partehartzaile gehienak —eta oso nabarmen— emakumeak izanik.

Orokorrean, haurrak bezala tratatzen gaituzten sentimendu bizia eta zabala dago emakumeengan.

Arlo honetan hutsunea bi aldeetakoa dela deritzot: bate-tik, kontuan hartzen ez gaituztelako eta bestetik, sekularrok ere behar adina arduratzen ez garelako. Lankidetzaz sakona eta partekatua eskatzen du honek, batak besteari entzun eta Izpiritu Santuak indarra eta argia denongan zabaltzen duelako egian oinarritua.

«Eliza gizartearen zerbitzurako sortua da». Nire iritziz honek eskatzen du *gaurko* gizarteari egokitu behar diola bere zerbitzua eta horretarako, lehenengoz eta behin, *gizartea* ongi ezagutu eta barruan dituen baloreak aurkitu behar dituela.

Urte gutxitan gure gizartea asko aldatu da, gizarte anitza da gaurkoa eta askotan gure Elizbarrutiak bere joeretan lehengo «kristiandade»-gizarteko erakundeetan jarraitzen du. Nola, bestela, ulertu jendea parrokietara erakartzeko ahalegin horiek? Ez al litzateke egokiagoa izango Eliza gizartera gehiago hurbiltzea eta zabaltzea?

Horrek ahalegin handiagoa eskatzen du; zailagoa da, gauza berriak martxan jarri behar direlako eta arriskua ere barruan

daramatelako. Askoz ere errazagoa da lehengoan, «beti horrela egin da» horretan, jarraitzea.

Kristauok, orokorran, joera honetan hezituak izan garen ez gara gizarteak sortzen dituen erakundeetan murgiltzen eta hor, barrutik, kristau baloreekin jokutzen. Beldurrez edota auserdia ezaren ondorioz, kristau erakundeetan bakarrik biltzen gara gehienetan eta «paraleloki» bezala aurrera egiten dugu baina ez gizartean «txertaturik». Horrela, egun, gure elizetan haurrak edota adineko gizakiak ikusten ditugu, gazteak oso gutxi. Eta nik uste dut esanahi handiko konstatazioa dela hau.

Kristau-heziketaren barruan gizartea gehiago ezagutu eta ikertu behar genuke bere baloreak eta elementu ezkorrak zein diren bereizteko. Honek hain beharrezkoa zaigun zentzu kritikoa garatzen lagunduko liguke eta ez genituzke txartzat joko gizarteak dituen hainbat elementu. Eta zentzu kritikoa gizartearekiko bakarrik ez, Elizarekiko ere bai, horrela ikasiko genuke nondik jo beharko genukeen, zein bidek balio ez diguten, eta abar. Gaur egun behar-beharrezko tresna dugu hau gizartean kristau-mezua zabaltzeko eta biziarazteko.

Oinarrizko kristau elkarteak sortzeko ahalegin handia egin da baina bide luzea egin beharra dago oraindik; agian lege psikologikoak gehiago kontuan hartu beharko lirerateke, zeinen nola elkarte egin elkar ezagutu ere egiten ez badira kristauak?

Euskara-munduan eman diren aurrerapausoak aipatu nahi ditut: Itun Berria aspalditik eta Biblia osoa ere argitaratzea, Elizbarrutiak duen Idatz argitaletxea eta eliz ospakizunetarako liburu guztien itzulpenak osatzea. Hemen azpimarragarria da Hego eta Iparraldeko elizbarrutiek elkarrekin lan egiten dutela. Kontraesan handia dago, ordea, eguneroko bizitzan eta idazki lanetan, euskararen erabilerari bagagozkio, erdara baita nagusi. Adibide bezala hor dago hilerok argitaratzen den aldizkari nagusia.

Euskal Herriko Hegoaldean elizbarrutiarteko pastoral ekin-tza eraman da urte askotan baina oraindik ez da Probintzia Eklesiatikoa izendatzea lortu. Ulerkaitza egiten zaio kristau askori, eta «noiz arte?» ezpainetan ibiltzen den galdera da. Elizak

ere bere erakundeak martxan jartzeko Estatuak dituen administrazio-erakunde berberak jarraitu behar al ditu? Noiz askatu eta atera morrontza horretatik? Azken urte hauetan zalantza hori areagotu egin da kanpotik ekarri baitituzte hiru elizbarrutiko gotzainak.

Dena dela, hemen deskribatzen saiatu naizen egoera honek zera azaltzen digu: Eliza bizi-bizirik dagoela; nola bestela konturatu gauza horietaz? Honen guztiaren oinarrian zera dago: Jesusen Izpirituari leialago jarraitu nahia. Hark ekarri zигun salbazio-bideari atxikitzea eta Haren mezua gaurko gizartearen beharrei egokitzea.

Jakina, honek berehala planteatzen du ez dela gehiengoen eliza izango; kristauok gutxiago izango garela eta «kristiandadeko» erakundeak pixkanaka-pixkanaka desagertzen joango direla gaurko gizarteak behar dituen erakundeak sortuz. Ez da gehiengo Eliza gizartean nagusi izango. Era berean, Jesusek gehien maite zituen behartsuen zerbitzuan emango du Elizak bere bizia, horien aldeko aukera egingo duelarik behartsuak eta xumeak izan baitziren Jesusek, bereziki eta gehien, maite izan zituenak.

JULEN URKIZA

Nekez erantzun diezaiokegu bi orrialdetan galdera honi, gauza asko eta arlo guztiz ezberdinetakoak jakitea eskatzen baitu. Lerro gutxitan erantzuteak behar den bezala ez baloratze-ko arriskua dakar; alde on eta txar guztia bi orrialdetan kontatzea bi ikuspegiak parez pare jartzea dela dirudi, eta hau, gehienetan, edo ia beti, historikoki ez da zuzena izaten edota osorik manipulaturia izaten da. Hala ere, *Jakin* aldizkariaren eskabidea aintzat hartuz, zenbait pentsamendu adieraziko ditut, ez arlo guztiei buruz, batzuei buruz baizik.

Kontzilioak (1962-1965), eliz eta gizarte-gertakari hain garrantzitsua izanik, inor ere ez zuen axolagabe utzi: haren dokumentu ugariak, Elizaren bizitza eta doktrinaren hainbeste gai hartzen zituztela, nahitanahiez ukitu behar kristaurik gehienei.

Ongi datorkigu gogoratzea Espainiako apezpikuak, ezaguna denez, noraezean eta ia jokoz kanpo bezala egon zirela kontzilioaren hasieran. Baina apaiz sekular eta erregularrek eta kristau-herriak orokorki izan zuten bultzada fresko eta berritzaileak ekarri zuen, Euskal Herrian zehazki, kontzilioko orientabideak, ez kultura alemanekoak bezala bizkor aplikatzea, bapateko jauzi gogorrak egitea baizik; horrek, beste nazio batzuetan baino alde positibo eta negatibo gehiago izan zirela hemen esan nahi du.

Eta Jainkoaren Herriari bere kristau-bizitzan lehenen bizitzea egokitu zitzaiona liturgia izan zen: aldakuntza izugarria gertatu zen hor; klero sekular eta erregularren ekintza bizia eta handia izan zen kontzilioaren lehen dokumentu oso garrantzitsua izan zen *Constitutio de sacra Liturgia*-ren (1963.XII.4) aplikazioan. Kristau-komunitatearen bizitzan liturgiak iraulketa garrantzitsua ekarri zuen: bizitza gehiago, Jainkoaren Hitzetik hurbilago, herriaren parte hartze handiagoa eskatzen eta exigitzen zen. Eta hau nahiko ondo egin zen, bizitasunez. Batzuek orduan eta orain ere penaz gogoratu arren, esaterako, kultura- eta musika-arloa, eta benetan galera batzuk tamalgarriak izan arren, alde positiboa askoz ere handiagoa izan da liturgian kristau-komunitatearen bizitzari dagokionez. Ez dugu ahaztu behar kontzilioaren azken dokumentuak, hau da, *Gaudium et spes* izeneko dokumentu pastoralak (1965.XII.7) izan zuen eragina ere.

Kontzilio osteko lehenengo urteetan, kontzilioaren mugimenduak esan nahi zuenari buruz, nahaste pixka bat ere izan zen, eta hainbat oker gertatu ziren, bai kultura eta liturgiari begira eta baita pastoral arloari begira ere, esaterako, irudiak baztertzea: une hartako ekintza berritzailearen eraginez, aurreko liturgi formak eta artea desegin ziren ganoragabe eta etorkizunaren zentzurik gabe. Era berean, laikoen apostolutza-talde batzuk, parrokietan eta erlijiosoen elizetan kristau-ekintzan esanguratsuak zirenak, galdu ziren; hauek, besteak beste: Katoliko-ekintza, Luistarrak, Mariaren Legioa eta erlijioso-ordenetako hirugarren ordenako mugimendu ugari eta sendoak. Nolabaiteko nahastea zegoen lehen urte haietan desegin ziren talde horiek, beharbada, haien garrantzi handiaz konturatu gabe eta

desegite horren ondorio kaltegarriekin jabetu gabe. Eta hori guztiori hainbat okerrago gertatu zen, mugimendu horien orde ez baitzen haien galera arintzeko edo haiek hobetzeko berririk ezer sortu. Geroago, azken hamabost urteetan sortu dira zenbait talde, batez ere haur eta gazteen artean parroketan egin izan den katekesi lanaren inguruan.

Benetan gauza positibotzat hartu behar da parroketako zuzendaritzan laikoen parte hartzea eta ekintza.

Kontzilio osteko 30 urteotan izan dugun liturgi garapenari buruz nire iritzia hau da: kristau-herriaren erantzuna berritze eta egokitze honi dagokionez, ona izan zela eta ona dela; uste izan zitekeena baino hobea, batez ere berritze guztiaren eragileen artean gehienak pertsona helduak zirela kontuan hartzen badugu. Baina era berean esan daiteke ez dela aurreratu *gazteriaren* parte hartzea kontzilio aurrean bezain zabala izan balitz aurreratuko zen adina. Liturgi ekintzak garapen-aukera handiak eskaintzen ditu, oinarria bizitzan bertan duelako, kristau-kumunitateko pertsonen bizitasunean.

Liturgi ekintza honi dagokionez, aipatzekoa da kristau-herriarekiko hurbiltasuna, hain zuzen ere euskararen erabileragatik: liturgiako erabiltze ugaria, liturgi liburuen eta katekesi liburuen argitalpenak etab. euskararen onerako laguntza handia izan dira; Euskal Herrian gaur egun jendaurrean eta egunero egiten den euskararen erabilerarik ugariena hauxe dela esan go genuke. Honi loturik, uste dut, gazteriaren zati handi bat parte bizi bezala Elizatik urruntzeak harentzat defizita ekarri duela eta euskararentzat berarentzat kalte handia. Eta hau guztia euskararen garapen eta salbatzeari begira diot soilik. Zenbait taldek eraginda gertatu den gazteriaren urruntze eta, areago, Elizak a rekiko haustura hau, huts historiko larria izan da.

Euskaldunen lan pastoralaren barruan, misio-ekintzari dagokionez ere egin genezake balantze bat: Euskal Elizak, eta batez ere klero erregularrak, une distiratsuak izan ditu XVI-XVII. mendeetan eta XIX.aren amaieran eta XX.aren hasieran. Kontzilio osteko lehenengo urteetan misio-arloan ere izan zen nahaste pixka bat. Hala ere, hainbat erlijiosok nahiz apaiz diozesia-

rek eta baita laikok euren burua dohainik eskainita, horretan egindako lana ikusirik, balantze oso ona ematen digula esan behar. Azken aldi honetan ekintza horrek pixka bat behera egin du, pertsona gazteen hutsuneagatik batez ere.

Alde batetik pastoral eta liturgi gaiari loturik eta bestetik euskararen erabilera eta honek herrian izan duen eraginari loturik, argitalpenen balantze txiki bat egin nahi nuke. Antzina, eza-guna denez, gai erlijiosoak erabiltzen zituzten liburuak, eta beste gai batzuetakoak, apaiz eta erlijiosoek idatziak ziren nagusi. Gaur egun gizarteko beste talde batzuetakoek ere liburu-gintzari eman diote era askotako gaiak jorratuz. Kontzilio ostean, liburu erlijiosoak argitaratzen jarraitu izan da; 1963-1994 urteetan 440 liburu argitaratu dira euskaraz; kopuruari dagokionez, liturgi arloko argitalpenetan egin zen ahalegina go-goan izan beharra dago 1964-1970 bitartean (45 liburu gutxi gora-behera) eta 1982-1987 bitartean (37 liburu gutxi gora-behera). Hauen artean bi liturgi liburu nagusiak azpimarratu behar: *Meza-liburua* eta *Irakurgaien liburua*. Eta katekesi-arlokoak, batez ere katekesiko testuak: 1974-1979 urteetan (40 liburu-edo) eta 1982-1988 bitartean (73 liburu gutxi gora-behera). Azken sei urteotan, euskaraz argitaratutako erlijio-liburuei dagokienez, kopuruak behera egin du eta horrek alde horretatik balantze negatiboa ematen digu. Dena dela ia gauza normala dirudi, liturgi eta katekesi-arloan zen hutsunea aurreko urteetan betez joan baitzen; baina, hala ere, arlo horretan aurrera egin beharra guztiz nabaria da. Beste aldetik, argitalpen batzuen kalitatea aurreko garaietakoena baino askoz ere handiagoa da. Azken bi urteetako adibideak jarriko ditut soilik, 1994-1995. urteetakoak: *Elizen arteko Biblia*, *Itun Berria*. *Grekoa-Latina-Euskara*, Jaime Kerexetak Bibliako liburuen argitalpenetan egin duen lan handiaren jarraipen ederra izanik, eta *Elizaren Historia Euskal Herrian*, euskaraz Elizaren historiari buruz ikerketa-arlo eta estilo berri bat ireki duelarik, etab. Liburu hauek, euren kalitate handiagatik ongi betetzen dute kopuruz izan dugun hutsunea edo gutxitzea. Bibliako testuen argitalpenekin batera Bibliaren iruzkin edo komentarioak argitaratu dira, gutxi izan arren, lehendik ezer ez zegoelako esanguratsuenak direnak.